

HEIKKI LAITINEN

Aleksis Kiven säkeistömetriikka verrattuna Oksaseen ja Suonioon

Aleksis Kiven runoihin on suhtauduttu eri aikoina hyvin eri tavoin. Runojen aikalaisarviot olivat yksimielisiä eivätkä jättäneet sijaa arvailuille. August Ahlqvist (1874) kiteytti Kiven muistokirjoituksessa: ”Runomitta, sointu, kielellinen kaunistus olivat kaikki Kivelle aivan tuntemattomia asioita.” Julius Krohn (Suonio 1867) keskittyi laajassa Kanervala-arviossaan kauhistelemaan riimittömyyttä, katkaistuja sanoja ja kankeita daktyyleja. Jopa Kiven läheisen ystävän ja tukijan Kaarlo Bergbomin (1870) kokonaisarvio 1860-luvun jälkipuolen runoudesta oli säälimätön: Oksanen oli omaa luokkaansa, ”täydellisesti kohonnut suurten ruotsinkielisten runoilijaimme rinnalle”, Suonio oli hankkinut itselleen ”alemmän, vaikka kuitenkin warsin merkillisen sijan”, ”Oksanen on sywempi, Suonio vaihtelewaisempi”. Kiven lyyrilliset runoelmat olivat kyllä kultarakeita, mutta ”tekijän ylenkatse muotoa kohtaan on tehnyt esitystawan kankeaksi, kielen huolimattomaksi ja wärsyt epäsoinnullisiksi”. Arvioijat olivat yksimielisiä siitä, että Kiven runojen valtavirrasta poikkeavat piirteet johtuivat taitamattomuudesta.

Tämäntapaiset arviot toistuivat myöhemmin esimerkiksi Kiven elämäkerroissa. Kun Viljo Tarkiainen (1915: 318) totesi Ahlqvistin lausunnon johtuneen siitä, että Kiven ”runous erosi niin jyrkästi 1860-luvun suomalaisesta runoudesta”, hän ajatteli runojen sisältöä, ei muotoa. Samaan tapaan J. A. Hollo (1911) kirjoitti muuten analyttisessä ja arvostavassa artikkelissaan sata vuotta sitten: ”Oksanen ja Suonio tekivät uraauurtavaa työtä etenkin runomuodon alalla, Kivi taas teoksissaan osoitti ennen kuulumatonta sisäistä runovoimaa.” Itse asiassa tilanne oli runomuodon suhteen aivan päinvastainen, mutta vielä tuohonkin aikaan oli ilmeisesti mahdotonta huomata, mitä Kivi oli tehnyt metriikassaan, osittain siitä syystä, jonka Hollokin totesi: Oksanen ja Suonion työ oli löytänyt yhä uusia jatkajia, Kivi oli jäänyt yksinäiseksi ilmiöksi.

Vasta Lauri Viljasen käänteentekevä teos *Aleksis Kiven runomaailma* (1953) avasi uuden näkökulman Kiven metriikkaan ja rytmikkaan. Viljanen (1953: 104, 113–114 ja 1974: 168–181) kohotti Kiven säkeistöt eli ”lyyriset stroofit” rakenteellisen tarkastelun keskiöön ja luonnehti säkeistöjä oivaltavan kaunopuheisesti: ”omalaatuiset, rohkeasti sommitellut vaihtelevan-säännölliset säkeistöt”, ”monisävelinen Kiven-stroofi”, ”musikaalinen, toisinaan suorastaan orkestroitu rakenne”. Nuo ”stroofit ovat ensisijaisesti lyyrillinen ilmaisuväline. Sellaisiksi ne olivat nähtävästi Kivelle itselleenkin selvinneet.” Viljasen havainnot ovat olleet tämän artikkelin innoittajina. Analyysitapani taas on kiitollisuudenvelassa Pentti Leinon metriikkateoksille (1980, 1982); erityisen inspiroiva oli hänen uudenlainen tapansa hahmottaa ja merkitä nousevia runomittoja.¹

¹ En ole kuitenkaan Leinon tavoin luopunut runojalan käsitteestä. Säettä pienempänä rakenneyksikkönä siitä on paljon käytännön hyötyä.

Millä tavalla Kiven runot sitten poikkesivat aikakauden muusta suomenkielisestä runoudesta? Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan asiaa säkeistörunouden näkökulmasta ja erityisesti metriikan, ”runomuodon”, kannalta. Artikkelin tarkoituksena on havainnollistaa neljää Kiven säkeistöjen omaperäistä piirrettä:

- 1) runot ovat riimittömiä,
- 2) säkeistössä voi olla sekä anakruusillisia että anakruusittomia säkeitä,
- 3) säkeistössä voi olla sekä kaksitavu- että kolmitavusäkeitä,
- 4) säkeitten sisennykset ja ulonnuksot ovat olennainen osa säkeistörakennetta.

Kaikki nämä piirteet Kivi valitsi tietoisesti ja niiden ansiosta hänen säkeistönsä ovat omintakeisia ja poikkeavat aikalaisrunoudesta. Kaikkia piirteitä hän myös tietoisesti kokeili ja kehitteli. Jokaista piirrettä ei ole kaikissa runoissa, vaan Kivi rakensi uutta runoa varten uuden säkeistörakenteen, uuden mikromaailman. Artikkelin analyysit niistä ovat tiivistettyjä, ja niissä käsitellään runoista vain yksi säkeistö. Vaikka Kiven runoissa kaikki säkeistöt ovat samanrakenteisia, vasta kaikkien säkeistöjen katsominen ja lukeminen *Kootuista runoista* tekee Kiven säkeistömetriselle ajattelulle oikeutta.

Kolme runoilijaa

Kiven runojen vertailuaineistona on 1860-luvun tunnetuimpien ja ylistetyimpien ja samalla Kiveä eniten kritisoineiden runoilijoiden A. Oksasen (August Ahlqvist) ja Suonion (Julius Krohn) tuotanto. Kysymyksessä oli nuori sukupolvi: vuonna 1860, kun Oksasen *Säkeniä* ja Kiven ensimmäiset runot julkaistiin, Ahlqvist täytti 37, Suonio 26 ja Kivi 27 vuotta. Näiden runoilijain merkittävimmät kokoelmat ilmestyivät 1860-luvulla, ja toisaalta nuo kokoelmat olivat aikakauden merkittävimmät.

Aluksi esittelen säkeistöjen piirteitä, jotka kolmella runoilijalla ovat jokseenkin samanlaisia, ja sen jälkeen neljää edellä mainittua piirrettä, joiden suhteen Kivi erottautuu kahdesta muusta kuin yö ja päivä. Hänen säkeistörunoissaan kaikki säkeistöt noudattavat ensimmäisen säkeistön säemäärää ja ulkoista rakennetta. Oksaselta ja Suoniolta on aineistossa vastaavanlaiset runot.²

Varsinainen tutkimusaineisto sisältää siis Kiven säkeistörunot. Niitä on 41,³ joista 30 julkaistiin Kiven elinaikana; käsikirjoituksina on säilynyt 11. Neljätoista aineistoon kuulumatonta Kiven runoa eivät ole säkeistörunoja vaan rakentuvat säkeistä ja säepareista.

Oksasen aineistossa ovat säkeistörunot hänen kokoelmistaan *Säkeniä*, *Ensimmäinen parwi* (1860, 29 säkeistörunoa)⁴ ja *Säkeniä*, *Toinen*

² Näin ollen mukana ei ole Oksasen runo ”Suomalainen sonetti” eikä Suonion runo ”Ne ovat vai”. Niissä säkeistöjen säemäärä vaihtelee.

³ Aineiston ulkopuolelle olen jättänyt kaksi Kiven *Kootuissa runoissa* useimmiten julkaitua säkeistörunoa tai oikeammin laulua: *Seitsemästä veljeksestä* kansanlaulumukaelman ”Mitä minä huolin” ja masurkkarekilaulun ”Rajamäen rykmentin laulu”. Ne hajottaisivat suotta varsinaisista säkeistörunoista syntyvää yhtenäistä kuvaa.

⁴ Mukana on myös ainoa *Ensimmäisen parwen* toisen painoksen (1863) uusi runo, Runeberg-suomenos ”Döbeln Juuttaassa”, jonka säkeistö on 10-säkeinen.

parwi (1868, 19 runoa). Runoja on yhteensä 48. Suurin osa niistä oli julkaistu ennen kokoelmien ilmestymistä (Simelius 1914: 343–352). Tässä aineistossa ne ovat kuitenkin siinä muodossa kuin kokoelmissa.

Suonion aineistossa ovat säkeistörunot kokoelmista *Runoelmia Suoniolta* (1865, 12 säkeistörunoa) ja *Suonion Runoelmia II* (1869, 32 runoa) sekä näihin kokoelmiin kuulumattomat runot kirjallisesta aikakauskirjasta *Mansikoita ja Mustikoita III* (1861, 8 runoa). Yhteensä runoja on aineistossa 52. Näistäkin runoista useimmat olivat ilmestyneet ensi kerran jo ennen kokoelmia (Trast 1922: 234–236).

Oksasen ja Suonion kokoelmissa on mukana sekä omia runoja että suomennoksia, mutta kokoelmissa läheskään aina ei kerrota, kummasta on kysymys.⁵ Sillä ei vielä 1860-luvulla ollut merkitystä. Tässä vertailussa pidän kokoelmat kokonaisina jakamatta runoja niiden alkuperän mukaisiin ryhmiin. Kiven runot ovat kaikki hänen omiaan.

Kolmen runoilijan asemoimisen kannalta on syytä muistaa, että Julius Krohnin väitöskirja *Suomenkielinen Runollisuus Ruotsinvallan aikana, ynnä Kuvaelmia Suomalaisuuden historiasta* tarkastettiin vuonna 1862. Vastaväittäjänä oli August Ahlqvist. Vuonna 1866 julkaistiin Krohnin toimittama kokoelma *Helmiwyö, suomalaista runoutta*, ja seuraavana vuonna ilmestyi hänen johtamansa työryhmän käännös *Vänrikki Stoolin tarinoiden* ensimmäisen osan alkupuolesta. August Ahlqvist sen sijaan esitti väitöskirjassaan *Suomalainen runous-oppi, Kielelliseltä kannalta* (1863), mihin suuntaan suomenkielisiä runomittoja olisi kehitettävä. Samana vuonna hänestä tuli suomen kielen ja kirjallisuuden professori. Lisäksi hänet nimitettiin Elias Lönnrotin johtaman virsikirjakomitean jäseneksi, ja hän kiteytti komiteatyöskentelyä varten uuden metriikanäkemyksensä kahdeksankohtaiseksi runomittaopiksi (Simelius 1914: 203–205). Komitean väittelyissä päätettiin suomen kielen runomitoista vuosikymmeniksi (Laitinen 2002: 111). Kivi seurasi komitean työtä: hänellä oli kirjahyllyssä Lönnrotin *Wanhaja ja Uusia Wirsiä Suomalaisen Virsikirjan korjaamista varten* vuodelta 1865. Ensimmäisen ehdotuksensa komitea julkaisi 1867, vuosi Kanervalan jälkeen, seuraavana vuonna lisäyvirsiä sekä toisen ehdotuksensa 1871.

Kolmen runoilijan säkeistöissä on hallitsevaa nelisäkeisyys: Oksasella ja Suoniolla puolet säkeistöistä on nelisäkeisiä, Kivellä kolmasosa. Kivellä on sen sijaan kuusisäkeisiä säkeistöjä enemmän kuin muilla. Nelisäkeinen säkeistö koostui useimmiten kahdesta rakenteeltaan identtisestä säeparista, samoin 5–10-säkeisen säkeistön neljä ensimmäistä säettä. Oksasella näin on 31 runossa (64,6 % aineistosta), Suoniolla samoin 31 runossa (59,6 %), Kivellä 27 runossa (65,9 %). Yllättävää on, että Kivi on turvautunut tavanomaisimpaan rakenteeseen useammin kuin kaksi muuta. Palaan asiaan myöhemmin.

Toisenlainen järjestys kolmen runoilijan välille syntyy, kun katsotaan 8-säkeisiä säkeistöjä. Ne voidaan jakaa kahteen ryhmään: 1) säkeistö koostuu kahdesta identtisestä nelisäkeestä (jotka koostuvat taas kahdesta

⁵ Simeliuksen mukaan (1914: 153) *Säkenien Ensimmäisen parven* 52 runosta 22 on Oksasen omaa. Artikkelini aineistossa on tämän jaon perusteella mainitusta kokoelmasta 15 omaa ja 13 käännöstä ja mukaelmaa.

identtisestä säeparista) ja kahdeksansäkeisyys on typografista tai 2) säkeistö koostuu kahdesta enemmän tai vähemmän erilaisesta nelisäkeestä. Oksasella on eniten kahdeksansäkeisiä säkeistöjä (9 runoa), ja yhtä lukuun ottamatta ne ovat ensimmäisen vaihtoehdon mukaisia. Suoniolla on seitsemän runoa: kolme ensimmäisen, neljä toisen vaihtoehdon mukaisia. Kivellä on runoja viisi, kaikki edustavat toista vaihtoehtoa. Luvut innoittavat yksinkertaistettuun tulkintaan: Oksanen on vanhoillinen, Suonio menossa uuteen ja Kivi pitää huolta siitä, että 8-säkeinen säkeistö on todellakin 8-säkeinen.⁶ Sama pätee 7-säkeisiin säkeistöihin. Oksanen ja Suonio kirjoittavat vanhaan kaavamaiseen virsien muottiin (Laitinen 2003: 256), Kivi kokeilee ja etsii uutta.

Kolme runoa

Kolmen runoilijan säkeistöjen samanlaisten ja erilaisten piirteiden havainnollistamiseksi otan jokaiselta edustavan esimerkin. Oksasen ja Suonion runot ovat heidän tunnetuimpiaan. Kiven ”Karhunpyynti” ei ole aivan niin tunnettu, mutta sen kautta tulevat konkreettisesti esille kaikki hänen säkeistöjensä omaperäiset piirteet.

A. Oksasen ”Koskenlaskijan morsiamet” ilmestyi ensimmäisen kerran Suomettaressa 11.3.1853, sittemmin kokoelmassa *Säkeniä, Ensimmäinen parwi* (1860: 87). Se on runo, jolle ”tekijä itse lienee antanut suuremman arvon kuin millekään muulle runolleen” (Simelius 1914: 50). Säkeistössä on 6 säettä, ja kun runossa on 12 säkeistöä, on säkeitä kaikkiaan 72.

Koskenlaskijan morsiamet (Oksanen)

”Ei, armas Annani, waalene,
Jos Pyörtäjäkoski pauhaa.
Sen woimaa en tosin wallitse,
Ei löydä se koskaan rauhaa,
Mut kellä sen kalliot tiedoss’ on,
Niin sille se nöyr’ on ja woimaton.”

Suonion ”Suksimiesten laulu” ilmestyi ensin Suomettaressa 4.5.1860, sitten aikakauskirjassa *Mansikoita ja Mustikoita II* (1860: 45) ja lopulta Suonion ensimmäisessä omassa kokoelmassa *Runoelmia Suoniolta* (1865: 51). Runon säkeistössä on 7 säettä. Säkeistöjä on kaikkiaan 7 eli säkeitä on yhteensä 49.

Suksimiesten laulu (Suonio)

Ylös Suomen poijat nuoret,
Ulos sukset surwaiskaa!
Lumi peittää laaksot, wuoret,
Hyw’ on meidän luikuttaa!
Jalka potkee,
Suksi notkee
Sujuileewi sukkelaan!

⁶ Kaarlo Kramsun vuosisadan loppukymmeninä kirjoittamien runojen säkeistöissä ei ole lainkaan 7-säkeisiä, mutta sen sijaan 8-säkeisiä on suhteellisesti enemmän kuin tässä aiheistossa. Tosin Kramsunkin 8-säkeisistä suurin osa koostuu Oksasen tapaan kahdesta identtisestä nelisäkeisestä puoliskosta (Leino 1980, 19, 26).

Aleksis Kiven ”Karhunpyynti” ilmestyi ensimmäisen kerran *Kanervalassa* (1866: 20), sen kuudentena runona. Sen säkeistössä on 8 säettä. Kun runossa on 10 säkeistöä, on säkeitä kaikkiaan 80.

Karhunpyynti (Kivi)

Miesjoukko urhea metsähän hiihtää
 Pyssyil ja kirkkail keihäil,
 Kahleissa seuraawat reijuwat koirat
 Silmillä leimuwilla,
 Kosk aamun koi
 Otsalt taiwahan
 Pois wiskasee synkeän yön,
 Ja aurinko kiireensä nostaa.

Runot edustavat säkeistorakennetta, joka on kaikkien tuotannossa yleisin: säkeistö alkaa kahdella identtisellä säeparilla. Nelisäkeen kuvaamiseen riittävät siis kaksi ensimmäistä säettä.

	1. runojalka	2.	3.	4.	jalkoja	säealku	säeloppu	tavuja
El',	armas	Annani	waale-	ne	4	A	N	D
Jos	Pyörtäjä		koski	pauhaa.	3	A	L	D
	Ylös	Suomen	poijat	nuoret,	4	0	L	T
	Ulos	sukset	surwais-	kaa!	4	0	N	T
	Miesjoukko	urhea	metsähän	hiihtää	4	0	L	D
	Pyssyil ja	kirkkail	keihäil,		3	0	L	D

Säkeissä on joko neljä (4) tai kolme (3) runojalkaa. Oksasen säkeitten runojaloissa on 1–3 tavua (El', *armas*, *Annani*) ja kun säkeissä on anakruusi (A), niitä voi luonnehtia jambis-anapestisiksi. Kiven säkeet ovat samanlaisia mutta ilman anakruusia (0), joten niitä voi luonnehtia trokeis-daktyylisiksi. Suonion säkeet ovat tavallista trokeeta: säkeen alussa ei ole anakruusia ja runojaloissa on kaksi tavua (paitsi säkeen lopussa, jossa voi olla myös yksi tavu). Oksasen ja Kiven säkeitä nimitän kolmitavusäkeiksi (D), Suonion kaksitavusäkeiksi (T).⁷ Säkeitten viimeisessä runojalassa on 1–2 tavua: ne päättyvät siis joko runojalan nousuun (N) tai laskuun (L).

Oksasen ensimmäisessä ja kolmannessa säkeessä on neljä runojalkaa, toisessa ja neljännessä kolme. Näin nelisäkeen säepituuksien kaava on 4343. Samanlainen kaava on Kiven säkeistössä, kun sen sijaan Suonion säkeistössä se on 4444. Nämä olivat kirjallisen perinteen kaksi yleisintä kaavaa. Kolmanneksi yleisin oli 3333. (Laitinen 2003: 258.) Niiden asema kolmen runoilijan identtisillä säepareilla alkavissa säkeistöissä on seuraava:

	Oksanen	Suonio	Kivi
4444	9	11	7
4343	8	7	6
3333	8	11	3
5555	4	1	5
5454	–	–	5
muut	2	1	1
yhteensä	31	31	27

⁷ T on lyhenne trokeesta, D daktyylista. Tässä yhteydessä T ja D eivät enää tarkoita anakruusittomuutta, vaan ainoastaan kaksi- ja kolmitavuisuutta.

Kivi siis käytti erilaisia rakenteita siinä kuin muutkin, ehkä jonkin verran heitä monipuolisemmin. Joka tapauksessa hän noudatti samoja konventioita kuin Oksanen ja Suonio.

Suonion nelisäkeen esisäkeet eli ensimmäinen ja kolmas säe päättyy laskuun (L) ja samalla kaksitavuiseen riimisanaan, jälkisäkeet eli toinen ja neljäs säe nousuun (N) ja yksitavuiseen riimiin. Nelisäkeen säeloppujen kaava on LNLN. Tämä oli kaikkein yleisin kaava sekä kolmella runoilijalla että laajemminkin. Tällä kertaa Oksasen esimerkkisäkeistön kaava on päinvastainen NLNL, Kiven LLLL. Kiven säkeitten päätyminen nousuun tai laskuun synnyttää samanlaisia kaavoja kuin muillakin runoilijoilla, vain riimi puuttuu. Nykylukijan on vaikea kuvitella, miltä se aikalaisista tuntui. Kriitikot ainakin olivat tuohtuneita ja kokivat sen kauneuden halveksuntana, Julius Krohnille (1867) jäi jäljelle ”petetyn toivon katkeruus”.

Seuraavasta käy ilmi, miten säkeenloppuiset nousut ja laskut jakautuvat kolmen runoilijan nelisäkeissä.

	Oksanen	Suonio	Kivi
LNLN	18	21	21
NLNL	9	5	1
NNNN	4	4	–
LLLL	–	1	5
yhteensä	31	31	27

Kivi on toisaalta sovinnaisempi, toisaalta monipuolisempi kuin muut. Oksasen ja Suonion säkeistöissä riimi on joko *abab* tai *abcb* ja vahvistaa näin säeloppujen symmetristä kaavaa. Ehkä tämä teki säkeistorakenteesta samalla jäykän ja kankean ja oli yksi syy siihen, että Kivi luopui loppusoinnuista.

Säkeistorakenteen kahden olennaisen piirteen eli nelisäkeen säepituuksien ja säkeenloppujen suhteen Kivi oli siis samoilla linjoilla kuin muut aikakauden merkittävät runoilijat.

Esimerkkisäkeistöjen loppusäkeet

5–8-säkeisen säkeistön kokonaismuodon ratkaisevat nelisäkeen jälkeeseen tulevat säkeet. Oksasen runossa säkeistön lopussa on säepari, jossa ei ole mitään yllättävää: sen säkeet ovat nelisäkeen esisäkeitten kaltaisia ja niiden keskinäinen loppusointu vahvistaa niiden samanlaisuutta. Säkeistön kokonaistrakenne on näin 4343 44 NLNL NN *abab* cc.⁸ Kaikki rakenteet tukevat toisiaan: 4-jalkaiset säkeet päättyvät nousuun (N), 3-jalkaiset laskuun (L); 4-jalkaiset on riimitetty keskenään, 3-jalkaiset keskenään. Rakenteiden vuorovaikutus on yksinkertaisin mahdollinen. Säkeistön säemäärää ja säkeitten ryhmittymistä säkeistössä voi kuvata numeroin 6=4+2. Kaikki säkeet alkavat laskutavulla ja ovat kolmitavusäkeitä. Kokonaistrakenne on vähäeleinen ja tasapainoinen. Kiven runoissa on muutama samantapainen, esimerkiksi ”Anjanpelto”, ”Mies” ja ”Kanervakankaalla”.

⁸ Pienet aakkoset kuvaavat loppusointujen kaavaa.

Suonion säkeistön jatko on tulkittavissa kahdella tavalla. Suonion oman asettelun perusteella jatko on kolmisäkeinen: ensin kaksi keskenään riimitettyä kaksijalkaista säettä ja lopuksi yksi nelijalkainen riimitön säe: 224 LLN ccd. Toisaalta kaksi lyhyttä säettä voidaan analysoida yhdeksi nelijalkaiseksi säkeeksi, jonka sisäsointu on saanut asettelemaan kahdelle riville. Tällöin säkeistön päättää kahden edellisen kaltainen säepari 44 LN ja kokonaisrakenne on Oksasen runon tavoin $6=4+2$ (vrt. Leino 1980: 18). Olennaista on, että analyysissa säilyy kaksitulkitaisuus. Koska Kiven säkeistöjen yhteydessä esiintyy usein itsenäisiksi analysoitavia lyhyitä säkeitä, tulkitsen Suonionkin säkeistön ensijaisesti seitsensäkeiseksi. Kokonaisrakenne on siis $7=4+3$.

Kiven säkeistön loppuosa on epäsymmetrisin. Ehkä hän on valinnut säkeistön alkusäkeille tavanomaisen muodon siksi, että loppusäkeiden erilaisuus olisi mahdollisimman tehokas. Joka tapauksessa loppusäkeet poikkeavat säkeistön alkuosasta melkein kaikilla piirteillään. Säkeistön kokonaisrakenne on seuraavanlainen:

4343 23 33, LLLL NN NL, 0000 A0 AA, DDDD TT DD, RSRS VV RR

Kaavaan on uutena piirteenä merkitty loppuun säkeitten sisennykset: R = reuna, säe on tasattu vasempaan reunaan, S = sisennys, säe on sisennetty, V = säe on kaksoissisennetty. Säkeistön kokonaisrakennetta voi parhaiten kuvata numerosarjalla $8=4+2+2$.

Jotta Kiven säkeistön yksityiskohtainen luonne käy selville, on säkeitä kuvattava tavuntarkasti. Esimerkiksi kun ensimmäisen säkeen ensimmäisessä (*miesjoukko*), toisessa (*urhea*) ja kolmannessa (*metsähän*) runojalassa on kolme tavua ja neljännessä kaksi (*hihtää*), säkeen tavumäärää kuvaa numerosarja 3332. Toisen säkeen ensimmäisessä runojalassa on kolme, toisessa ja kolmannessa kaksi tavua (322). Ensimmäisessä ja kolmannessa säkeessä on siis kolme kolmitavujalkaa, toisessa ja neljännessä yksi. Näin on kaikissa runon säkeistöissä.⁹

Nelisäkeen jälkeen seuraa jyrkkä rytmivaihdos: vilkkaasta kolmitavuisuudesta siirrytään vakaaseen kaksitavuisuuteen.

1.	2.	3.					
kosk	aamun otsalt	koi taiva-	han	2 3	A 0	N N	T T

Tämä oli Oksaselle ja Suoniolle tuntematon tai ainakin melkein mahdoton tehokeino. Säkeistön viides ja kuudes säe muodostavat kaksitavusäeparin. Esisäe poikkeaa kaikessa mahdollisessa nelisäkeen säkeistä: se on kaksijalkainen (2), sen jalat ovat kaksitavuisia (T), se alkaa laskulla (A) ja päättyy nousuun (N). Lisäksi se on kaksoissisennetty (V). Jälkisäe on välimuoto: se on kolmijalkainen ja alkaa nelisäkeen tavoin nousulla, mutta toisaalta päättyy nousuun ja on kaksoissisennetty. Näin rytmivaihdosäkeet erottuvat selväksi omaksi kokonaisuudekseen.

Säkeistön päättää säepari, joka palaa nelisäkeen kolmitavujalkoihin mutta suuresti muuttuneena. Kun nelisäkeen säkeissä oli kolmitavujalkoja

⁹ Tämä tosin edellyttää, että toisen säkeistön kolmannen säkeen ”hiukset” luetaan kolmitavuisena ”hi-uk-set”.

kolme tai yksi, nyt niitä on kaksi. Esisäe päättyy nousuun kuten edeltävä kaksitavusäepari, jälkisäe laskuun nelisäkeen säkeitten tavoin (NL). Säkeet ovat kolmijalkaisia, mutta tavuntarkasti katsottuna ne poikkeavat säkeistön alun kolmijalkaisista jälkisäkeistä. Suurin ero on siinä, että viimeisen säeparin kumpikin säe alkaa laskulla edellisen säeparin esisäkeen tavoin ja että jälkisäettä ei ole sisennetty (alun jälkisäkeet 322, viimeinen säepari l'331 ja l'332).¹⁰

	1.	2.	3.			
pois	wiskasee	synkeän	yön 3	A	N	D
ja	aurinko	kiireensä	nostaa 3	A	L	D

Kahdeksan säkeen aikana siis tapahtuu jotain merkittävää: kaksitavusäepari törmää alun sovinnaiseen nelisäkeeseen ja törmäyksestä syntyy aivan uudenlainen säepari. Kaikki viisi rakennetekijää (säepituudet, säkeitten loput ja alut, kaksi/kolmitavuisuus ja sisennykset) osallistuu kukin omalla tavallaan tapahtumaketjuun.

säkeet	1.–4.		5.–6.		7.–8.
säepituus	4343	↔	23	→	33
säkeenloppu	LLLL	↔	NN	→	NL
säkeenalku	0000	↔	A0	→	AA
kaksi/kolmitavuisuus	DDDD	↔	TT	→	DD
sisennys	RSRS	↔	VV	→	RR

Näin kahdeksansäkeisessä säkeistorakenteessa tapahtuvat muutokset kertovat omassa mikromaailmassaan itsenäisen tarinan, joka runon aikana toistuu kymmenen kertaa. Samalla ne ovat erinomainen esimerkki siitä, kuinka huoliteltu ja loppuun saakka mietitty Kiven säkeistömetriikka on. Lisäksi se on hyvin kirjallinen ja visuaalinen. Lausuttuna tai laulettuna metriikan monitahoisuutta tuskin huomaa.

”Karhunpyynnin” rytmivaihdos on tehokas myös sen takia, että Kiven säkeistöt toistavat tavuntarkasti ensimmäisessä säkeistössä luodun rakenteen. Tätä Kiven säkeistömetriikan tärkeää esteettistä periaatetta voi havainnollistaa seuraavilla luvuilla. Kiven säkeistorunoja on 41. Niissä on yhteensä 477 säkeistöä ja säkeitä 2440. Kun tästä luvusta vähennetään Kiven laatimien tiukkojen ensimmäisten säkeistöjen säemäärä (230), jää muiden säkeistöjen säkeitten yhteiseksi määräksi 2210. Näiden joukossa on vain 18 säettä, jotka eivät noudata tavuntarkasti ensimmäisen säkeistön antamaa mallia: kerran säkeen alusta on jäänyt anakruusi pois, neljä kertaa säkeen lopussa on yksitavuisen runojalan sijalla kaksitavuisen ja kerran päinvastoin. Muut kaksitoista poikkeamaa sijaitsevat säkeen sisällä. Yksitoista kertaa kolmitavujalan sijalla on kaksitavuisen tai päinvastoin. Kerran daktyylin tilalla on peoni. Tyypillinen esimerkki on nelisäkeistöinen ”Oravan laulu” *Seitsemässä veljeksessä*. Viisisäkeisessä säkeistössä on ensin neljä trokeesäettä, sitten viidentenä kolmitavusäe. Kolmessa säkeistössä sen tavumäärät ovat 321 (”Ehtineet milloinkaan”), mutta kerran säe kuuluu ”Metsolan kantele soi!” (331). Muiden säkeistöjen mitan mukainen olisi esim. ”Metsolan kannel soi!”, mutta ”kantele” on selvästi

¹⁰ Yläpilkun vasemmalla puolella on anakruusin, oikealla säkeen ensimmäisen runojalan tavumäärä.

rytmikkäämpi vaihtoehto.¹¹ Poikkeaminen tiukasta periaatteesta on tietoinen.¹²

Vain kerran on runon metri kerta kaikkiaan kadonnut runoilijan mielestä. Kysymyksessä voi olla myös painovirhe. Kymmensäkeistöisessä runossa ”Lapsi”, joka ilmestyi *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* syyskuussa 1866, on säkeistön neljäs (ja viimeinen) säe yhdeksän kertaa muotoa ”Lempeesti loistavat korkuuden tähdet” (3332), mutta kuudennen säkeistön viimeisenä säkeenä lukee yllättäen: ”Lapselle äitins’ rinnoille hän kantaa” (3242). Tavumäärä säkeissä on sama (11), mutta niiden metrin hahmotus on hyvin erilainen. Jälkimmäiseen säkeeseen on syntynyt nelitavujalka eli peoni (”/ rinnoille hän /”), joita Kiven runoissa ei muuten ole lainkaan.¹³

Seuraavaksi analysoin tarkemmin Kiven säkeistöjen omaperäisiä piirteitä. Kolme niistä kohoo muita keskeisemmiksi: säkeen alku, jalkojen tavumäärä ja säkeistön typografia.

Säkeen alku: nousulla vai laskulla

Yksi Kiven säkeistöjen omaperäisimpiä piirteitä on se, että lähes puolet runoista sisältää sekä nousulla että laskulla alkavia säkeitä ja että ensimmäisessä säkeistössä määritelty rakenne toistuu kaikissa myöhemmissä säkeistöissä. Kyseessä ei siis ole rekilaulun tapainen anakruusillisen ja anakruusittoman säkeen vapaa vaihtelu, vaan tiukka säkeistorakenne.

Oksasen esimerkkisäkeistön kaikki säkeet alkavat laskutavulla, anakruusilla. Hänen runojensa säkeistorakenteen kannalta on olennaista, että kun yksi säe alkaa anakruusilla, kaikki muutkin säkeet alkavat. Myös runon ”Koskenlaskijan morsiamet” kaikki 72 säettä alkavat laskulla. Suonion ”Suksimiehen laulussa” tilanne on päinvastainen. Kun runon ensimmäinen säe alkaa nousulla, kaikki muutkin 49 säettä alkavat samoin: yhdessäkään ei ole anakruusia. Näin oli (melkein) kaikissa aikakauden runoissa. Ne voitiin jakaa kahteen ryhmään: toisessa runon kaikki säkeet alkoivat laskulla, toisessa nousulla.

Kiven runo poikkeaa siis kahdesta muusta: hänen säkeistöissään viisi säettä alkaa nousulla, kolme laskulla. Koko runossa nousulla alkavia säkeitä on 50, laskulla 30, ja säkeenalkujen kaava on 0000 A0AA. Sama kaava toistuu jokaisessa säkeistöissä: säkeenalkujen vaihtelu on siis olennainen osa omaperäiseksi rakennettua kiinteää säkeistorakennetta.

Seuraava taulukko kertoo kolmen runoilijan säkeistöjen säkeenalut (A = runon kaikki säkeet alkavat anakruusilla, 0 = runon kaikki säkeet alkavat nousulla, A/0 = säkeistorakenteessa osa säkeistä alkaa nousulla, osan alussa on anakruusi).

¹¹ Ks. kantele – kannel Nummi 2007: 11.

¹² Runon ”Uneksuminen” kolmas säe on julkaistussa runossa kolme kertaa 3232 ja kaksi kertaa 3332. Käsikirjoituksena säilyneessä runon versiossa kolmas säe on jokaisessa säkeistöissä 3232.

¹³ Säe olisi voinut kuulua esimerkiksi ”Lapselle äitins’ rinnoille kantaa” (3332).

	Oksanen	Suonio	Kivi
A	31	28	5
0	16	22	17
A/0	1	2	19
yhteensä	48	52	41

Oksanen ja Suonio suosivat anakruusilla alkavia säkeistorakenteita, edellinen jälkimmäistä enemmän.¹⁴ Tämä oli virsikirjojen ja muunkin käänösrunouden, laajasti ottaen kirjallisen runouden suuri linja (Laitinen 2003: 241). Kivi suhtautui selvästi vältellen tällaisiin säkeistorakenteisiin. Hänen viiden anakruusirunonsa joukossa on ”Suomenmaa”, jonka hän oli kirjoittanut Runebergin runon ”Vårt land” mittaan, sekä ”Onnelliset”, ”Eskon häälaulu”, ”Sota” ja sen muunnelma ”Tappelo”. Näistä hän julkaisi vain kolme; *Kanervalassa* ei ole niistä yhtään. ”Suomenmaata” lukuun ottamatta Kivi kokeili näissä säkeistöissä samalla muita rakenteita. Vaikka hän kartteli anakruusisäkeistöjä, jambisäkeitä hän ei vältellyt vaan kirjoitti niitä *Karkurit*-näytelmään yli tuhat (1867). Kiven säkeistörunoissa on 2440 säettä, niistä alkaa nousulla 1869 ja laskulla 571 (23,4 %).

Anakruusittomia runoja (0), joissa siis kaikki säkeet alkavat nousulla, on Kivellä saman verran kuin muillakin. Niiden määrää kasvattaa hänen kymmenessä runossa käyttämänsä nelisäkeinen trokeesäkeistö. Säkeistömetriikan näkökulmasta Kiven runot jakaantuvat kahteen suureen ryhmään. Kolmekymmentäyksi runoa muodostaa jatkuvasti muuntelevan säkeistömetristen kokeilujan sarjan. Niiden vastapainona kymmenessä runossa on sama, mahdollisimman tavanomainen ja yksinkertainen mitta.

Eksynyt impi (Kivi)

Metsään keltakiharainen impi
Asteleewi kanerwaisel maall;
Kohden taiwast otsa puhdas wälkkyy,
Katsannossa onpi tyyneys.

Säkeistössä on kaksi identtistä säeparia: kolmen runoilijamme useimmin käyttämä nelisäe. Tällä kertaa säkeet ovat viisijalkaisia. Kiven nelisäkeisissä trokeerunoissa on säepituuksiltaan kolmenlaisia rakenteita.

4444	LNLN	Unelma, Tornin kello, Uudistalon perhe, Impi iltana
5555	LNLN	Eksynyt impi, Äiti ja lapsi, Ruususolmu, Pilvilaiva
5454	LNLN	Kaukametsä, Alma

Säkeitten pituus siis vaihtelee, ne ovat neli- tai viisijalkaisia, mutta muut säkeistorakenteen piirteet säilyvät samanlaisina: säkeet ovat trokeetta, säkeenloppujen kaava on LNLN, loppusointuja ei ole (paitsi runossa ”Unelma”).

Kanervalassa, jonka viidestätoista runosta yksitoista esittelee Kiven uusinta säkeistömetristä ajattelua, on neljä runoa tällä mitalla, jossa ei todellakaan ole minkäänlaista kokeellisuutta tai uuden etsintää muodon suhteen. Runot ovat kokoelman pisimpiä: ”Eksynyt impi” sisältää 48, ”Äiti ja lapsi” 29 sekä peräkkäin olevat ”Uudistalon perhe” ja ”Ruususolmu”

¹⁴ Kramsun 84 runosta 55 runon säkeet alkavat laskulla, 29 nousulla (Leino 1980: 28).

28 säkeistöä kumpikin. Neljässä runossa on yhteensä 133 säkeistöä, niissä 532 säettä. Kaikki runoilijat käyttivät tällaista säkeistorakennetta, sillä se on symmetrinen ja yksinkertainen, päinvastoin kuin Kiven omat säkeistorakenteet. Siinä oli sen käyttökelpoisuus ja voima: sillä oli helppo kertoa pitkiä tarinoita. Kivi kirjoitti tällä rakenteella vain anakruusittomia trokeesäkeistöjä, kun taas muilla runoilijoilla jambisäkeistöt olivat vähintään yhtä yleisiä. Esimerkiksi Oksanen ja Suonio kirjoittivat nelisäkeisellä, kahdesta identtisestä säeparista koostuvalla ja loppusointuisella mitalla yhteensä 33 runoa. Oksasella säkeistöt ovat 11 kertaa jambia, 6 kertaa trokeeta, Suoniolla 11 kertaa jambia ja 5 kertaa trokeeta. Tunnetuin näistä runoista lienee Oksasen kokoelman *Säkeniä* (1860) mottona oleva runo ”Säkenet”. Kiven samana vuonna julkaistussa runossa ”Unelma” on sama mitta. Ainoa ero on riimirakenteessa: Kivellä abab, Oksasella abcb.

Oksasen ja Suonion säkeistöissä eri rakennetekijät esiintyvät usein yhdessä. Nelisäkeitten säepituudet 3333 ja 4343 ovat melkein aina anakruusillisia, 4444 sen sijaan enimmäkseen anakruusiton. Tämä oli kirjallisen runon vanha traditio (Laitinen 2003: 268). Hämmästyttävän usein näissä säkeistöissä tai säkeistöjen alussa on vielä samanlainen säkeenloppujen kaava. Kiven säkeistöissä eri rakennetekijät ovat hyvin itsenäisiä ja niiden suhteet vaihtelevat runosta toiseen.

Kivellä on yhteensä 19 runoa, joiden säkeistorakenteessa on sekä laskulla että nousulla alkavia säkeitä, Oksasella vain yksi ja Suoniolla kaksi. Oksasen ainoa tällainen runo on rekilaulu ”Ruotulaisen morsian, 1854”, jota kannattaa katsoa tarkemmin. Viisisäkeistöinen runo ilmestyi *Säkeniä*-kokoelman *Ensimmäisessä parwessa* (1860: 54). Runossa on alaviite: ”I:nen wärsy on laulannon kanssa saatu ja kuuluu unohtuneesen kansanlauluun. Katso Walituita Suomalaisia Kansan-lauluja, 3:s wihko.” Karl Collanin sovittamassa kansanlaulukokoelmassa (1855) laulun nimenä oli ”Ruotsalaisen morsian”. Sävelmä oli Kaavilta, ja oletuksena oli, että viisisäkeistöinen runo oli samasta paikasta. Runo ilmestyi vielä sellaisenaan Suomettaressa 1.2.1856. Vuonna 1860 Oksasen runokokoelma kertoi hänen runoilleen neljä lisäsäkeistöä Collanin kokoelmaan. Ensimmäinen säkeistö kuului:

Yksittäin olen heitetty kuin kukka ahon laitaan,
Ikäwäni minä kätketelen oman kullan kaulaan.

Rekilaulun nelisäkeisiä säkeistöjä on aina kirjoitettu sekä kahdelle että neljälle riville. Kun Oksanen kirjoittaa säeparin yhdelle riville ikään kuin yhdeksi säkeeksi (vaikka muuten hänellä ei ole seitsenjalkaisia säkeitä), hän pystyy piilottamaan säeparin sisäisen anakruusivaihtelun: kaikki runon säeparirivit alkavat nousulla. Neljälle riville jaettuna säkeistön varsinainen rakenne paljastuu.

/ yksit- / täin olen / heitet- / ty	0
kuin / kukka / ahon / lai- / taan, /	A
/ ikä- / wäni minä / kätket- / telen /	0
/ oman / kullan / kau- / laan.	0

Toinen säe alkaa laskulla, neljäs säe nousulla. Säkeen alun vapaa vaihtelu on rekilaulun tunnusmerkki. Yleensä säeparin sisäinen säkeenalku vaihtelee useammin kuin säeparin alku. Neljässä Oksasen runoilemassa

lisäsäkeistössä vapaus jatkuu: 2. säkeistön rakenteena on 0A 00, 3. säkeistön 0A 0A, 4. säkeistön 00 00 ja 5. säkeistön 0A 00. Oksanen tunki siis hyvin rekilaulun vapauden ja osoitti nauttivansa sen käyttämisestä mutta ei kertaakaan kokeillut sitä muissa kirjallisissa runoissaan.

Kun Kivi runoili oman 36-säkeistöisen rekilaulunsa ”Rajamäen rykmäntistä” *Seitsemään veljekseen* (1870: 199–204), hän kirjoitti säkeistöt nelirivisiksi sientäen toisen ja neljännen säkeen. Yksikään säe ei kuitenkaan alkanut laskulla, eikä yhdessäkään runoalassa ollut lisätavuja. Runo on puhdasta trokeeta, mikä ei ole harvinaista masurkkarekilauluisa. Myös laulun esikuvana ollut J. F. Granlundin ”Wekkulin koto-perä”, joka ilmestyi arkkiveisuna 1842 ja myöhemmin Granlundin toimittamassa runokokoelmassa *Wähänen Laulu-kirja* (3 p. 1864: 76–81),¹⁵ oli masurkkarekilaulu, jonka säkeistöt olivat nelirivisiä ja parilliset säkeet sisennetty. Anakruuseja on joka neljännessä jälkisäkeessä, mutta ne on kirjoitettu edellisen rivin loppuun, eivätkä ne siis olleet korosteisesti näkyvillä. Kivi piti enemmän täsmällisistä ja tavuntarkoista säkeistöistä.

Suonion toinen runo, jonka säkeistössä on sekä laskulla että nousulla alkavia säkeitä, on kaksisäkeistöinen ”Neidon rukous”, joka ilmestyi ensin aikakauskirjassa *Mansikoita ja Mustikoita III* (1861: 57) ja sitten korjailtuna kokoelmassa *Suonion Runoelmia II* (1869: 20). Seuraavassa on edellinen versio kokonaan.

Neidon rukous (Suonio)

Mikä kultaa kiiltävää rukoelevi,
Mikä ankaraa anovi valtikasta,
Viisautta Salomo kuningas suuri
Pyys’ polvillahan.

Mitäpä rukoellen ma neito-raukka?
Soisin lähteheks’ sydämein puhtaimmaksi,
Sulokuvan siihen armaan sulhaseni
Ain’ asumahan.

Säkeistö alkaa kolmella kuusijalkaisella trokeesäkeellä. Neljäs säe on vain kaksijalkainen mutta alkaa pitkällä laskutavulla. Kaikki säkeet päättyvät laskuun, eikä niissä ole loppusointuja, mikä on sekin harvinaista Suonion runoissa. Suonion toinen tällainen runo on ”Juomalaulu”, jonka kymmensäkeisessä säkeistössä on yksi anakruusillinen säe. Runo on esillä myöhemmin.

Kiven säkeistörunoissa vallitseva anakruusittomuus näkyy siinäkin, että kuuden runon säkeistössä laskulla alkaa vain yksi säe, kolmessa kaksi, viidessä kolme ja neljässä neljä. Kuusisäkeisissä säkeistöissä kirjo on suurin: ne ovat selvästi olleet Kiven varsinainen kokeilukenttä. Toisaalta herättää huomiota se, että kahdessa 8-säkeisessä säkeistössä vain yksi säe alkaa laskulla (”Joulu-ilta” ja ”Niittu”). Useimmiten anakruusittomuudella luodaan alkutila, jota anakruusisäkeet horjuttavat ja saattavat jäädä muutoksen lopputulokseksi kuten ”Karhunpyynnissä”. Tällainen lähtökohta näkyy hyvin *Kanervalan* runojen anakruusirakenteissa.

¹⁵ Ks. Tarkiainen 1915: 453; Kohtamäki 1936: 150–152.

Kanervalan anakruusit

0000		Eksynyt impi, Äiti ja lapsi, Uudistalon perhe, Ruususolmu
0000	A	Metsämiehen laulu
0000	00	Mies, Anjanpelto
0000	0A	Helavalkea
0000	AA	Kanervakankaalla
0000	00 A0	Joulu-ilta, Niittu
0000	A0 AA	Karhunpyynti
000	AA	Rippilapset
AAA	00A	Ikävyys
AAA0	0A0	Keinu

Muissa runoissa Kivi kokeilee myös alkusäkeistöä. Neljän 6–7-säkeisen säkeistön alussa on kaava A0A0, kahdessa 0A0A ja yhdessä 00AA. Niissäkin säkeistön alku on siis järjestelmällinen, loppu vaihteleva. Arvoituksellisemmat anakruusit on kolmessa runossa: ”Lapsi”, ”Ikävyys” ja ”Keinu”. Kanervalan toisessa runossa ”Keinu” säkeistö on seitsensäkeinen ja monisäikeinen mikrostrukturi.

Keinu (Kivi)

Nyt kanssani keinuhun käy,	1'331	A
Mun impeni, walkeal liinal;	1'332	A
Kun morsian kauniina seisoo wi luonto	1'3332	A
Iltana helluntain.	321	0
Heilahda korkeelle, keinu,	332	0
Ja liehukoon impeni liina	1'332	A
Illalla lempeäl.	321	0

Kaikki säkeet ovat kolmitavusäkeitä ja jokaisessa niistä on 1–3 kolmitavujalkaa. Säkeistö alkaa poikkeuksellisen epäsymmetrisellä nelisäkeellä, joka tahallaan murtaa yleisen, kahdesta identtisestä säeparista koostuvan rakenteen: 3343, NLLN, AAA0, RRUS (U = säe on ulonnettu).¹⁶ Rakenteet eivät siis tue toisiaan, vaan kaikki ovat erilaisia ja kulkevat omia polkujaan. Säkeistön lopussa matka jatkuu: 333, LLN, 0A0, RRS. Kaikki piirteet jatkavat omaa, toisista riippumatonta järjestystä. Kolmas säe on ulonnettu, neljäs sisennetty: perustelun voi ehkä löytää säkeitten tavumäärästä. Toisaalta säkeistön alun nelisäkeestä on näin tullut kaikin mahdollisin tavoin epäsymmetrinen. Myös tavuntarkka tarkastelu kannattaa. Toinen ja kuudes säe ovat samanlaisia (1'332), samoin neljäs ja seitsemäs (321). Kolmas säe on toisen säkeen laajennettu muoto (1'3332). Jäljelle jäävät ensimmäinen (1'331) ja viides (332) säe. Edellinen jää yksinäiseksi, josta kaikki saa alkunsa, jälkimmäinen on toisen ja kuudennen säkeen anakruusiton muunnelma. Miten tähän merkilliseen kokonaisuuteen istuvat laskulla alkavat anakruusisäkeet? Alussa oleva säepari laajenee kolmannessa säkeessä joka suuntaan. Anakruusit ovat todellakin ”kohotahteja” (musiikin termi), jotka tarmokkuudellaan kohottavat tunnelmaa. Kepeän kauniisti tunnelma laskee neljännen säkeen anakruusittomaan sisennykseen. Tätä seuraavan säeparin sisäinen anakruusi on luonteva, painoton, rekilaulunomainen side kahden säkeen välillä. Voi myös lähteä analy-

¹⁶ Kanervalassa (Kivi 1866: 5) runon ensimmäisen säkeistön neljäs säe on kaksoissisennetty. Kivi käytti kyllä tätäkin typografista keinoa mm. runossa ”Karhunpyynti”, mutta koska ”Keinussa” säe on muissa säkeistöissä sisennetty vain kerran, on kyseessä painovirhe.

sista 1 + 3 + 3. Ensimmäistä, tässä runossa ainutkertaista säettä seuraa monisärmäinen säekolmikko, joka kertaantuu säkeistön lopussa suuresti muuntuneena.

Jambisen inversion ja murrelmasäkeen hylkääminen

Anakruusisäkeiden yhteydessä nousee esille yksi Kiven omaperäisistä, salaperäisistä ja ehkä ikuisesti selittämättä jäävistä päätöksistä. Hän sanoutui nimittäin täysin irti jambisesta inversiosta ja samalla myös säkeen sisäisestä sanapainon polkemisesta eli kalevalaisesta murrelmasäkeestä. Se oli iso päätös, verrattavissa riimittömyyteen.

Lähes kolme vuosisataa eli suomenkielisen jambirunouden alusta asti oli ollut tapana asettaa jambisäkeen alkuun myös kaksi- tai useampi-tavuisia sanoja. Tällöin monitavuisen sanan pääpainollinen tavu joutuu runojalan laskulle ja toinen, painoton tavu runojalan nousulle. Tätä ilmiötä kutsutaan usein jambiseksi inversioksi, vaikka kyseessä ei ole vain jambia vaan yleensä nousevia mittoja koskeva käytäntö. August Ahlqvist (1863: 88–90) käsitteli asiaa perusteellisesti runousopillisessa väitöskirjassaan asettaen tiukkoja ehtoja niiden sanojen tavupituuksille, joita voi asettaa jambisäkeen alkuun. Tässä tapauksessa Kivi meni siis huomattavasti pitemmälle kuin Ahlqvist: hän luopui kokonaan sanapainon polkemisesta, sekä säkeen alussa että sen sisällä. Heittomerkeistä luopumista Kivi selittää *Kanervalan* esipuheessa Lönnrotin esimerkillä, mutta kun Lönnrot ajoi viimeiseen asti murrelmasäkeitä säkeistorunouteen (Laitinen 2003: 197), miehet olivat inversiokysymyksissä täysin päinvastaisella kannalla.

Oksasen ja Suonion, kuten tuon aikakauden muidenkin runoilijoiden runoissa jambinen inversio oli tavallinen ilmiö. Oksasen runon ”Koskenlaskijan morsiamet” kaikki 72 säettä alkavat laskulla. Seitsemän säkeen alussa on monitavuinen sana: kolme kertaa kaksitavuinen ja neljä kertaa kolmitavuinen. Säkeet ovat kolmitavusäkeitä, mutta anakruusi on tällä kertaa aina yksitavuinen. Näytteeksi kaksi säettä runon viimeisestä säkeistöstä:

We-/ neen sekä / onnen / kaasi; /	I'322
Me-/ ressä mu-/ rehtiwan / rakkaut-/ taan.	I'332I

Jälkimmäisessä säkeessä on lisäksi säkeensisäinen inversio (*mu-/*). Suonion runoissa jambinen inversio on vielä yleisempi kuin Oksasella, mutta edellä esittelemässäni runossa ”Neidon rukous” on kolmessa säkeessä hyvä esimerkki myös säkeensisäisestä inversiosta.

Mikä kultaa kiiltä-/vää ru-/koelevi,
Mikä anka-/raa a-/novi valtikasta,
Viisautta Salo-/mo ku-/ningas suuri
Pyys' polvillahan.

Jambinen inversio on hyvin kirjallinen ilmiö. Rekilaulussa se on tuntematon ja muussakin muistinvaraisessa 4444-rakenteisessa laulussa harvinainen. Kirjallisen tradition piirissä se on 4444-rakenteisissa runoissa melko yleinen, mutta 4343- ja 3333-rakenteisissa säkeistöissä melkein pakollinen piirre. (Laitinen 2003: 271.)

Kivi sijoitti jambisäkeen alkuun yksitavuisia sanoja. Niitä on suomessa vähän, mutta koska Kivi käytti runokielessään paljon loppuheitollisia sanoja, hänellä oli mahdollisuus käyttää myös säkeitten alussa kaikenlaisia tavuja kepeistä raskaisiin: *ja, mi, sä, kosk, siel, tuos*. Joskus säkeen alussa on vain etuhele, joskus äänteellisesti ja merkitykseltään painava sana. Aina se on kuitenkin visuaalisesti irrallaan varsinaisesta säkeestä.

Kiven säkeistörunoissa on kaikkiaan 571 laskulla alkavaa säettä. Viisitoista kertaa säkeen alussa on silti monitavuinen sana. Runossa ”Ensimmäinen lempi” (*Kirjallinen Kuukauslehti* maaliskuu 1866) ensimmäisen säkeistön kolmas säe kuuluu: ”Ki-/ wäärii kantaen hän kiiteleewi”. Kymmenen kertaa kyseessä onkin vierassana (”Ki-/vääri” 6 kertaa, ”Jas-/miineista” 2 kertaa, ”Si-/reenien” ja ”Get-/semanen” kerran), jonka sanapaino on Kiven mielestä ollut ruotsin tapaan toisella tavulla kuten J. V. Lehtonen (1928: 251) on todennut. Näin sitä ei ole loukattu. Sanat ovat peräisin muutamasta runosta: viisi tapausta runosta ”Ensimmäinen lempi”, yksi sen käsikirjoituksena säilyneestä toisinnosta ”Nuori karhunampuja”, kaksi runosta ”Rippilapset” sekä yksi runosta ”Sota” ja yksi sen käsikirjoitustoisinnosta ”Tappelo”. Lisäksi säkeen alussa on viisi kertaa yhdyssana: Kivi on päätellyt sanapainon voivan niissä olla myös jälkiosalla. Neljä tapausta on runon ”Sota” käsikirjoitustoisinnosta ”Taistelo” ja vain yksi Kiven julkaisemasta runosta. Se on sitäkin tärkeämmällä paikalla, ”Eskon häälaulun” ensimmäisen säkeen alussa: ”Hää-/ toimis’ kaik’ / hyörii ja / pyörii /”. Kaiken kaikkiaan poikkeukset osoittavat, että yksitavuisen sanan saaminen säkeen alkuun ei ollut Kivelle itsetarkoitus, vaan hän halusi nimenomaan välttää sanapainon polkemista.

Yhtä olennainen on Kiven suhde säkeen sisäiseen sanapainon polkemiseen, kalevalamitan keskeiseen ominaisuuteen, jota jokseenkin kaikki ajan runoilijat, Oksanen ja Suonio mukaan lukien, käyttivät niin kalevalamittaisissa kuin säkeistörunoissaankin. Ahlqvist muutti 1860-luvun alussa mielipidettään ja alkoi vaatia käytännöstä luopumista. Hänen omiin runosäkeisiinsä lipsahti murrelmasäkeitä senkin jälkeen. Tiukin tässäkin kysymyksessä oli Aleksis Kivi, joka ei sallinut runoissaan minäänlaista säkeensisäistä sanapainon polkemista. Sen paras osoitus ovat ne kuusi kertaa, jolloin näin näennäisesti tapahtui:

Poika ruske-/ a Ger-/maniasta	Anjanpelto, säkeistö 3: säe 3
Tahi iha-/ na E-/lysiun?	Ruusosolmu 12:2
Ylewästi astu-/ wa Di-/ana	Mies 18:6
Käsiwarrel-/ lans ki-/wäärii kantain	Mies 32:1
Kukka-/ sist sy-/reenien	Nuori karhunampuja 7:4
Mä tahdo, en /yötä Ge-/hennan	Ikävyys 2:2

Kaksi- ja kolmitavusäkeet samassa säkeistössä

Säkeensisäisissä runojaloissa kolmella runoilijallamme on joko kaksi tai kolme tavua. Nelitavujalat eli peonit olivat heille tuttuja muun muassa rekilauluista, joissa runojalan tavumäärä oli vapautunut jo edellisellä vuosisadalla, mutta omista runoistaan he eivät niitä käyttäneet. Oksanen

ainoa peoni onkin edellä esillä olleessa rekilaulussa ”Ruotulaisen morsian, 1854”, sen kansanlaulusäkeistön kolmannessa säkeessä: ”ikä-/ wäni minä / kätket-/ telen”. Kiven ainoa peoni on *Seitsemän veljeksien* kansanlaulumukaelmassa ”Mitä minä huolin”, sen ensimmäisessä runojalassa: ”/ mitä minä / huolin, / weitikka / nuori /” (Hormia 1960: 31). Suonion säkeistörunoissa ei ole peoneja. Tämä oli siis jälleen yksi yksityiskohta, josta kaikki kolme olivat yhtä mieltä.

Säkeistörunoja, joissa on kolmitavujalkoja, kolmella runoilijalla on hyvin erilaiset määrät: Oksasella 5, Suoniolla 12, Kivellä 27. Tässä näkyy kahden ensiksi mainitun viehtymys jambiin ja trokeeseen. Kiven ”Karhunpyynnin” yhteydessä kävi ilmi, että hänen kolmitavujalkojaan on tarkasteltava runojalkakohtaisesti, jotta säkeistöjen monikerrokset tapahtumat tulisivat näkyville. Toisaalta se osoitti samalla, että eräs Kiven säkeistöjen omaperäisimmistä piirteistä tulee näkyviin vain, mikäli kolmitavujalkoja tarkastellaan säekohtaisesti. Jos säkeessä ei ole yhtään kolmitavujalkaa, on kyseessä kaksitavusäe (T), jos taas säkeessä on yksikin kolmitavujalka, on kyseessä kolmitavusäe (D). ”Karhunpyynnissä” oli rytminvaihdos keskellä säkeistöä: kuuden kolmitavusäkeen lomassa oli kaksi kaksitavusäettä.

Seuraavassa on yhteenveto kolmen runoilijan säkeistöjen kaksi- ja kolmitavusäkeistä.

	Oksanen	Suonio	Kivi
runossa vain kaksitavusäkeitä			
A (jambi)	29	21	1
0 (trokee)	14	18	12
A/0	–	1	1
yhteensä	43	40	14
runossa vain kolmitavusäkeitä			
tavuntarkat säkeistöt	3	3	6
runojalkojen tavumäärä vaihtelee	–	6	–
runossa vaihtoehtoisesti 2- ja 3-tavusäkeitä	1	2	–
yhteensä	4	11	6
runossa sekä kaksi- että kolmitavusäkeitä, runojalkojen tavumäärä vaihtelee			
A/0	–	1	–
tavuntarkat säkeistöt			
A	–	–	3
0	1	–	5
A/0	–	–	13
yhteensä	1	1	21

Oksasen ja Suonion säkeistöissä on siis paria poikkeusta lukuunottamatta joko kaksitavu- tai kolmitavusäkeitä. Samaan säkeistöön he eivät hyväksy molempia: se on heille yhtä vieras ajatus kuin erilaisten säkeenalkujen salliminen samassa säkeistössä. Mielenkiintoisin yksityiskohta edellä on se, että Kivi vaihtelee säkeenalkuja vain yhdessä kaksitavusäkeistä koostuvassa säkeistössä (”Juomalaulu”). Trokeerunot ovat trokeerunoja ja ainoa jambiruno (”Suomenmaa”) pysyy jambirunona. Joka kerta erilainen A/0-systeemi Kivellä on siis yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vain niissä runoissa, joissa on joko jokaisessa säkeessä (5 kertaa) tai joissakin säkeissä (13 kertaa) kolmitavujalkoja.

Kolmitavujalkoja Kivellä on 27 runossa. Näiden runojen ensimmäisissä säkeistöissä on yhteensä 162 säettä. Ne ovat seuraavanlaisia.

	säkeitä	0	A
kaksitavusäkeitä	58	39	19
kolmitavusäkeitä	104	48	56
yhteensä	162	87	75

Säkeistöt ovat selvästi kolmitavuvaltaisia; kolmitavusäkeitä on melkein kaksi kertaa enemmän kuin kaksitavusäkeitä. Edelliset ovat selvästi enemmän anakruusillisia, jälkimmäiset anakruusittomia. Tämä osoittaa epäilemättä jollakin tavoin säkeitten tehtäviä säkeistorakenteissa. Vielä mielenkiintoisempia lukuja saadaan, kun katsotaan tarkemmin kolmitavusäkeitä. Kuinka monta kolmitavujalkaa niissä on?

kolmitavujalkoja

säkeessä	säkeitä	0	A
1	38	24	14
2	48	11	37
3	18	13	5
yhteensä	104	48	56

Näillä säkeillä on oma mielenkiintoinen luonteensa: ne, joissa on kaksi kolmitavujalkaa, ovat voimakkaasti anakruusillisia, toiset taas melkein yhtä voimakkaasti anakruusittomia. Kiven kolmitavusäkeet ovat hänen ominta aluettaan, ja niissä on vielä paljon tutkittavaa.

Kiven kolmitavusäkeiden runojalkakohtainen tarkastelu antaa yllättävän tuloksen. Kolme suosituinta säemuottia kattaa yli puolet säkeistä. Seuraavassa ovat mukana ensimmäisten säkeistöjen 104 kolmitavusäettä.

1'332	Mä muistan sen lempeän laakson	29
3332	Vartija on sillä vakava ukko	13
321	Ainiaan muistan sen	11
322	Äitiinsä etsei lapsi	10
1'321	Ja läntinen myrsky käy	7
332	Heilahda korkeelle, keinu	5
1'331	Ja auteret kiirehtii pois	5
1'3332	Kuin morsian kauniina seisoo vuono	5
	muut säkeet (9 erilaista)	19
	yhteensä	104

Oksasella puolestaan on yllättävää kyllä kolmitavujalkoja vain viidessä säkeistorunossa. Niistäkin kaksi on kansanlaulumukaelmia: edellä mainitun rekilaulun lisäksi sen jäljessä *Säkenien Ensimmäisessä parwessa* oleva runo ”Rannalla-istuja neito”:

Rannalla-istuja neito (Oksanen)

/ Yksin / istun ja / laules-/ kelen /	2322
/ Aikan' / on niin / ikä-/ wä. /	2221
/ Wesi / seisoo ja / linnut / laulaa, /	2322
/ Eikä / tuulikaan / wedä- / tä. /	2321

Alaviitteen mukaan tässäkin on ”I:nen wärsy kansan-laulu”, ja se esiintyi masurkkanuotteineen aiemmin mainitussa Collanin kokoelmassa *Valituista Kansan-lauluja*, 3. wihko. Säkeistö on siitä mielenkiintoinen,

että kolme sen säkeistä on kolmitavusäkeitä, mutta toisessa säkeessä on vain kaksitavujalkoja. Tällainen vaihtelu on kansanlaulussa varsin tavallista; Oksasella näin tapahtuu vain tämän ainoan kerran. Kun hän on kirjoittanut runon kaksi jatkosäkeistöä tavuntarkasti ensimmäisen säkeistön mittaan, hänen tuotantoonsa on ikään kuin vahingossa syntynyt yksi runo, joka ennakoi Kiven omaperäisimpiin kuuluvaa tavamerkkiä. Myös rekilaulun ”Ruotulaisen morsian” ensimmäisen säkeistön kahdessa säkeessä on monitavujalkoja ja kahdessa vain kaksitavujalkoja, mutta se onkin kansanlaulun säkeistö. Oksasen jatkosäkeistöissä rytmi kuivahtaa pelkiksi kaksitavujaloiksi.

Kolmessa muussa Oksasen runossa on ainakin yksi kolmitavujalka jokaisessa säkeessä. Nämä runot ovat ”Kosken-laskijan morsiamet”, ”Eräs nälkätalwen kuwia” ja ”M. A. Castrén’in haudalla”. Niissä jatkosäkeistöt ovat jokseenkin tavuntarkasti ensimmäisen säkeistön kaltaisia. Ensimmäiseksi mainitussa runossa on vain kahdessa 72 säkeestä poikkeava tavumäärä. Toinen niistä on kahdeksannen säkeistön ensimmäinen säe:

1:1	El' armas Annani, waalene	1'2321
8:1	Ja tuostapa neitosen rintahan	1'3321

Saman verran poikkeavuutta on kahdessa muussakin runossa.

Suonion säkeistörunoissa on huomattavasti enemmän kolmitavuisuutta. Jotta Kiven kolmitavusäkeiden käyttö tulisi oikeaan valoon, on syytä jakaa Suonion runot ensin kahteen ryhmään: ensimmäisen ryhmän runoissa (9 runoa) on kaikissa säkeissä kolmitavujalkoja, toisen runoissa (2 runoa) jalkojen tavumäärän vaihtelu saa aikaan kaksitavusäkeitä. Lisäksi on yksi runo (”Juomalaulu”), jonka säkeistörakenteeseen kuuluu kaksi- ja kolmitavusäkeitä. Ensimmäisen ryhmän runot voidaan edelleen jakaa kahteen ryhmään, joille Pentti Leino (1980: 28) ehdottaa hyvät nimet: *kiintolaskuisissa* tietyt laskuasemat ovat kaikissa säkeistöissä kaksitavuisia (ja runojalat kolmitavuisia), *vaihtolaskuisten* runojaloissa on vaihtoehtoisesti kaksi tai kolme tavua.¹⁷ Aiemmin mainitsemani Oksasen runot olivat kiintolaskuisia, Suonion runoissa sellaisia on vain kaksi (”Tähden tuikkiminen” ja ”Taideniekkaseuran vuosijuhlassa”). Vaihtolaskuisia runoja Suoniolla on seitsemän.¹⁸ Neljässä niistä kaikki säkeet alkavat laskulla, kolmessa nousulla.

Kahdessa Suonion runossa (”Ainoa hetki” ja ”Lorelei”) on vaihtoehtoisesti kaksi- ja kolmitavusäkeitä: jossakin säkeistössä on ensimmäisenä säkeenä kaksitavusäe, toisessa kolmitavusäe. Nämä runot ovat lähimpänä Kiven säkeistöajattelua. Kiven säkeistöt ovat tosin kiintolaskuisia, joten kaksitavusäkeet ovat rakenteen kiinteä osa, eivät kolmitavusäkeitten vaihtoehto.

Lähimpänä Kiven rakenteita Suonio on runossa ”Ainoa hetki”. Se ilmestyi ensimmäisen kerran kokoelmassa *Suonion Runoelmia II* (1869: 22).

¹⁷ Kiintolaskuiset ovat Leinon (1980: 31) mukaan harvinaisia suomenkielisessä runoudessa.

¹⁸ ”Viinitarhan edustalla”, ”Suomalainen maamme Ruotsalaiselle”, ”Pohjolan valkeneminen”, ”Lumisateella”, ”Provessori Lönnrotille”, ”Nuoruuttaan surija” ja ”Rantakalliolla keväällä”.

Tämä runo on ainutkertainen kokeilu Suonion säkeistörakenteiden joukossa.

Ainoa hetki (Suonio)

Mä hetken vain	1'21
Sun nähdä sain,	1'21
Vaan kuvas ei katoa muistostain.	1'3321
Näin hetken on työ,	1'31
Kun salama lyö,	1'31
Mut ijäks jäljen se puuhun syö.	1'2321
Oi riemuisaa,	1'21
Oi katkeraa,	1'21
Oi hetkeä yhtä ja ainoaa!	1'3321
Unhoittaa pois	1'21
Sit' en mä vois,	1'21
Vaiikk' kuolon mulle se muisto tois!	1'2321

Runossa on kuusi kaksitavu- ja kuusi kolmitavusäettä. Niiden vaihtelu on lähes säkeistörakenteen kiinteä osa. Jos toista säkeistöä ei olisi, säkeistörakenteeseen kuuluisi kahden lyhyen jambisäkeen jälkeen tuleva kolmitavusäe. Rytminvaihdos muistuttaisi Kiven muutamaa vuotta aiemmin esittelemää säkeistörytmiikkaa. Toisen säkeistön kolmitavuisuus ja kolmannen säkeen kaksi eri muotoa sotkevat kuvaa. Mitta ei ole niin tavuntarkka kuin Kivellä. Jos lisäksi vertaa runoa Kiven kahteen kolmisäkeiseen, rytminvaihdoksen sisältämään säkeistöön, jotka ilmestyivät *Seitsemässä veljeksessä* seuraavana vuonna, runoilijoiden metrisessä ajattelussa oleva valtava ero tulee näkyville. Suoniolla oli sitä paitsi kyse sattumanvaraisesta kokeilusta, Kivellä tärkeästä oman tien valinnasta.

Sydämeni laulu (Kivi)

Tuonen lehto, öinen lehto!	2222	T
Siell' on hieno hietakehto,	2222	T
Sinnepä lapseni saatan.	332	D

Seitsemän miehen voima (Kivi)

Kiljukoon nyt kaikkein kaula,	2222	T
Koska mielin wirren laulaa	2222	T
Woimasta seitsemän miehen.	332	D

Kivi on näissä runoissa kiteyttänyt rytminvaihdoskeksintönsä pienimpään mahdolliseen kokoon. Nelijalkaista trokeesäeparia seuraa kolmitavusäe, joka heläyttää rytmensä kahden kolmitavujalan voimalla. Säe säilyy kahdeksantavuisena, mutta tavujen metrinen ja rytmisen hahmotus muuttuu ratkaisevasti. Runoissa on täsmälleen sama mitta taipunut välittämään kahta vastakkaista tunnelmaa. Monitasoisen säkeistömetriikan ja säkeistöjen sisällön välinen suhde ei siis ole yksinkertainen.

Kivellä on 21 runoa, joiden säkeistörakenteessa on sekä kaksietä kolmitavusäkeitä. Ne voidaan jakaa kahteen, toisistaan yllättävän selkeästi erottuvaan ryhmään. Toisessa ryhmässä rytminvaihdos tapahtuu säkeistön lopussa, toisessa sen keskellä. Edelliseen ryhmään kuuluvat

”Sydämeni laulun” kaltaiset runot, joissa säkeistö alkaa kaksitavusäkein mutta päättyy yhteen tai useampaan kolmitavusäkeeseen. Kahdeksassa runossa kolmitavusäkeitä on säkeistön lopussa yksi, kahdessa kaksi ja yhdessä kolme. Nimitän näitä säkeistöjä *loppudaktyylisiksi*. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat ”Karhunpyynnin” kaltaiset runot, joissa säkeistön alussa ja lopussa on kolmitavusäkeitä mutta säkeistön keskellä 1–3 kaksitavusäettä. Nimitän näitä säkeistöjä *keskitrokeisiksi*.¹⁹ Säkeistöjen rakenteissa tapahtuu myös muita muutoksia, joista osa tukee rytmivaihdosta, osa on sitä vastaan.

Säkeistöjä, joissa on sekä kaksi- että kolmitavusäkeitä, on siis vain kahdenlaisia. Kertaakaan Kivi ei kokeillut sellaista säkeistöä, joka alkaisi kolmitavusäkeillä ja päättyisi kaksitavusäkeeseen, eikä sellaista, jossa kaksitavusäkeiden tai -säeparien lomassa olisi kolmitavusäkeitä. Kiven loppudaktyyliset säkeistöt ovat 3–6-säkeisiä, keskitrokeiset 6–8-säkeisiä. Toisin sanoen: jos säkeistöön haluaisi rytmivaihdoksen, se olisi Kiven mukaan sijoitettava 3–6-säkeisissä säkeistöissä säkeistön loppuun, 6–8-säkeisissä sen sijaan sen keskelle.

Kiven loppudaktyyliset säkeistöt

Loppudaktyylisiä runoja Kivellä on yksitoista, keskitrokeisia kymmenen. Edellinen ryhmä on hajanaisempi. Vain kuusi siihen kuuluvaa runoa julkaistiin Kiven elinaikana: yksi *Kanervalassa* (”Metsämiehen laulu”), kaksi *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* (”Lapsi” ja ”Ensimmäinen lempi”), kolme *Seitsemässä veljeksessä* (edellisten lisäksi ”Oravan laulu”). Jostakin syystä melkein kaikki runot, joihin Kivi on kirjoittanut loppusointuja, kuuluvat juuri tähän ryhmään.²⁰ Ne ovat melkein kaikki lauluja, mutta toisaalta kaikissa runoissa, jotka Kivi on merkinnyt laulettaviksi, ei ole loppusointuja (esim. ”Hannan laulu” *Karkureissa*). Loppusointusäkeitä valitessaan Kivi menettelee kaksi kertaa päinvastoin kuin tavallisesti: runoissa ”Metsämiehen laulu” ja ”Impi ja ryöväri” on ainoastaan ensimmäinen ja kolmas säe riimitetty.

Seuraavassa on yhteenveto yhdestätoista loppudaktyylisestä runosta. Isoin kirjaimin on merkitty säkeitten kaksitavuisuus (T) tai kolmitavuisuus (D), ja suluissa on mainittu mahdollinen riimikaava.

TT	D	Sydämeni laulu (aab), Seitsemän miehen voima (aab)
TTT	D	Lapsi, Pieni matkamies, Impi ja ryöväri (abac)
TTTT	D	Metsämiehen laulu (abac d), Oravan laulu (abcb d)
TTTTT	D	Oli mulla kulta kaunoinen (abab cd)
TTTT	DD	Ensimmäinen lempi, Nuori karhunampuja
TTT	DDDD	Jäähyväiset (abb cde)

3–5-säkeisissä runoissa on Kiven oivalluksen ydin. Niissä on ensin 2–4-säkeinen, kaksitavusäkeistä koostuva alkusäkeistö ja sitten yksi kol-

¹⁹ Tässäkään yhteydessä daktyyli ja trokee eivät enää tarkoita anakruusittomuutta, vaan ainoastaan kolme- ja kaksitavuisuutta.

²⁰ Lisäksi loppusointuja on runoissa ”Unelma”, ”Suomenmaa” ja ”Juomalaulu” sekä artikkelin aineiston ulkopuolelle jätetyissä runoissa ”Mitä minä huolin” ja ”Rajamäen rykmentin laulu”.

mitavusäe. Tällöin rytmivaihdos on selkeä ja vaikuttava. Neljästä muusta runosta vain ”Ensimmäinen lempi” julkaistiin Kiven elinaikana. Sen nelisäkeinen alkusäkeistö on tarpeeksi pitkä, jotta rytmivaihdoksena olevat kaksi kolmitavusäettä eivät kasva sitä suuremmaksi. Runon rakenteessa on kuitenkin sellaista raskautta, joka viittaa jo keskitrokeisiin säkeistöihin.²¹

Yhdentoista runon joukossa on kolme sellaista, joiden säkeistö on nelisäkeinen. Säkeistöt eivät kuitenkaan koostu säepareista vaan säekolmikosta. Se taas koostuu kaksitavusäkeistä sekä niitä seuraavasta kolmitavusäkeestä, joka poikkeaa säekolmikosta myös typografisesti. Kolme runoa on toisaalta niin lähellä, toisaalta niin kaukana toisistaan, että ne antavat erinomaisen havaintoesimerkin Kiven tavasta etsiä jatkuvasti runoillensa muotoa.

Lapsi (Kivi)

Kaukokotihinsa kulkee	2222	T
Pitkin tietä pieni laps’,	2221	T
Ja lähestyvi ehtoo tyyni,	1’2222	T
Lempeesti loistavat korkuuden tähdet.	3332	D

Pieni matkamies (Kivi)

Kaukahiseen kotihinsa kulkee	22222	T
Pitkin tietä poika pienoinen;	22221	T
Yö on tullut, pyhät loimot syttyy	22222	T
Taivaan korkeas linnas.	232	D

Impi ja ryöväri (Kivi)

Asui miesi, kasken lanko,	2222	T
llosella aholla;	2221	T
Ilon saattoi viertovanko	2222	T
Ja tytär, kukkanen kaunis.	1’232	D

Kivi laati useimmiten uutta runoa varten uuden, harkitun ja kokeilevan säkeistörakenteen, joten voisi ajatella, että muoto ja sisältö olisivat hänellä kiinteämmin toistensa kanssa tekemisissä kuin yleensä aikalaisrunoilijoilla. Näin ei kuitenkaan tunnu olevan. Ensimmäisellä ja kolmannella äskeisistä runoista ei ole sisällöllisesti mitään tekemistä toistensa kanssa, mutta niiden säkeistörakenteet ovat lähellä toisiaan. Sen sijaan toinen runo, joka on ensimmäisen sisällöllinen muunnelma, on siitä säkeistörakenteeltaan kauempana kuin kolmas.

Muuntelun keinovarot ovat hienovireisiä niin yhden säkeistön sisällä kuin samantapaisten säkeistöjen välillä. Runossa ”Lapsi” kaikki säkeet ovat nelijalkaisia, vaikka niiden pituuseron vuoksi sitä ei ole helppo uskoa. Kivi on maksimoinut rytmivaihdoksen ja kirjoittanut kolmitavusäkeeseen kolme kolmitavujalkaa ja niihin vielä pitkäköjä tavuja. Ylipitkän säkeen hän on ulontanut ja saanut näin aikaan harmonisen typografian. Kolmannen säkeen anakruusi luo koko säkeistöön viehättävää kepeyttä. Runossa ”Pieni matkamies” tilanne on päinvastainen. Kivi on kokeillut viisijalkaisista trokeesäkeistä koostuvaa säekolmikkoa, jota

²¹ Kivi on kirjoittanut runon seitsemälle riville, mutta olen tulkinut rivit 5 ja 6 yhdeksi säkeeksi ja runon näin kuusisäkeiseksi. Samoin Kivi on tehnyt itsekin runon käsikirjoituksena säilyneessä toisinnossa ”Nuori karhunampuja”.

seuraa sisennetty kolmijalkainen kolmitavusäe, jossa on vain yksi kolmitavujalka. Senkin teho on huomattava mutta vähäeleisempi kuin ”Lapsen” neljännen säkeen. Runo ”Impi ja ryöväri”, jossa on nurinkurinen riimi abac, asettuu rakenteensa puolesta edellisten puoliväliin. Siinä säekolmikolmikon pituudet ovat samat kuin ensimmäisessä runossa ja neljännen säkeen pituus sama kuin toisessa runossa. Rytminvaihdosta ja neljännen säkeen poikkeavuutta tukevat sekä sisennys että anakruusi. Kaikissa näissä runoissa on sama säkeenloppujen kaava. Erilaisuutta syntyy säepituuksien, anakruusien ja kolmitavutahtien määrän avulla.

”Lapsi” ilmestyi *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* syyskuussa 1866. Kaksi muuta runoa jäi käsikirjoituksiksi. Kiven muotokokeilu säekolmikolla ja neljännellä säkeellä tuli kuitenkin tunnetuksi. Runosta ”Impi ja ryöväri” on käsikirjoituksissa säilynyt neljä täydellistä versiota. Ne eroavat toisistaan yksityiskohdissa, mutta kertomus ja runomitta on kaikissa sama. Myös rytminvaihdoksen synnyttäjäksi Kiven tätä runoa varten luoma l’232 toistuu jokaisen version jokaisessa säkeistössä. Tällainen säe esiintyy vain kahdessa Kiven runossa. Toinen on ”Metsämiehen laulu”.

Keskitrokeiset säkeistöt

Keskitrokeisia runoja on kymmenen. Niistä ilmestyi Kiven elinaikana kahdeksan: neljä *Kanervalassa*, kaksi näytelmissä ja kaksi *Kirjallisessa Kuukauslehdessä*. Viidessä runoista säkeistö on 8-säkeinen, kolmessa 7-säkeinen ja kahdessa 6-säkeinen. Ensimmäisenä ilmestyi ”Eskon häälaulu” *Nummisuutareissa* (1864). Kyseessä oli ylipäänsä ensimmäinen kerta, kun Kivi julkaisi runon, jonka säkeistössä oli sekä kaksi- että kolmitavusäkeitä. Runossa on kolme itsenäistä säeparia, ja kaikki säkeet alkavat laskulla. Samantapainen rakenne on Kiven runoista vain ”Suomenmaassa”. ”Eskon häälaulun” säkeistön aloittaa ja päättää kuitenkin kolmitavusäepari; niiden keskellä on kaksitavusäepari, joka on vielä sisennetty.²²

Kymmenessä runossa on kuusi erilaista kolmi- ja kaksitavusäkeiden järjestystä (T = kaksitavusäe, D = kolmitavusäe):

DD TT DD	Eskon häälaulu
TDD TT D	Ikävyys
DDDD TT D	Hannan laulu, Taistelo
DDDD T DD	Tappelo
DDDD TT DD	Karhunpyynti, Joului-ilta, Sota, Uneksuminen
DDDD TT TD	Niittu

Rytmiä vaihtavia kaksitavusäkeitä on kahdeksassa runossa kaksi, yhdessä yksi ja yhdessä kolme. Kahdeksassa runossa säkeistön alussa on nelisäe: neljä kertaa 3333, neljä kertaa 4343. Säkeenloppuina on kolme kertaa LNLN, kolme kertaa LLLL, kerran LLNL ja kerran LLLN. Kaikissa runoissa on sisennyksiä, säkeistön alun nelisäkeissä viisi kertaa RSRS ja kolme kertaa RRRR. Rytmiä vaihtavat kaksitavusäkeet on yhtä lukuun ottamatta sisennetty, kahdessa runossa kaksoissisennetty. Runoja yhdistää keskitrokeisuus, mutta muissa rakennetekijöissä on suuri hajonta.

²² Näytelmässä runon toisen ja kolmannen säkeistön lopussa on vielä *tilulii*-säkeet, mutta runokokoelmiin niitä ei ole otettu mukaan, vaan runo on julkaistu ensimmäisen säkeistön mallin mukaisesti.

Kahdeksansäkeiset säkeistöt on viidessä runossa. Neljässä niistä on samanlainen keskitrokeinen rakenne, yksi eroaa niistä vain yhden säkeen verran ("Niittu"). Näissä viidessä runossa on Kiven mielestä keskitrokeinen rakenne parhaimmillaan, sillä millään muulla omalla rakennekaavallaan hän ei kirjoittanut yhtä monta runoa. Lisäksi ne kaikki julkaistiin jo Kiven elinaikana: kaksi Kirjallisen Kuukauslehden elokuun numerossa 1866 ("Uneksuminen", "Sota"), muut kolme Kanervalassa saman vuoden joulukuussa. Säkeistöjen perusrakenne on analysoitu yksityiskohtaisesti artikkelin alussa runon "Karhunpyynti" yhteydessä. Säkeistöt koostuvat neljästä säeparista. Säkeistöjen alussa olevat kolmitavuiset säeparit ovat identtiset ja luovat symmetrisen, staattisen alun. Ainoastaan runossa "Sota" neljäs säe poikkeaa tavun verran muista alkusäkeistön säkeistä. Tämän jälkeen tulee rytmisen vastavoima, rytmivaihdos kokonaisen säeparin voimin, ja säkeistö päättyy enemmän tai vähemmän muuttuneeseen kolmitavusäepariin. Toisaalta hallitsee voimakas, symmetrinen rakenne, toisaalta sen sisällä tapahtuva voimakas, hallittu muutos. Seuraavassa tarkemmin runot, joiden keskitrokeinen kaava on DDDD TT D/T D.

Joulu-ilta	4343 44 33	LNLN NN LL	0000 00 A0	RSRS SS RS
Uneksuminen	4343 44 33	LNLN NN LL	0A0A 00 A0	RSRS SS RS
Karhunpyynti	4343 23 33	LLLL NN NL	0000 A0 AA	RSRS VV RR
Niittu	4343 44 53	LLLL NN LL	0000 00 A0	RSRS SS RS
Sota	3333 22 33	LLLL NL LL	A	RRRR SS RS

"Joulu-ilta" ja "Uneksuminen" eroavat toisistaan vain alkunelisäkeen anakruusien suhteen. Ero ei ole kuitenkaan vähäinen, sillä se sekä kuuluu että näkyy. Muuten säkeistöjen välillä on monenlaisia pieniä eroja. Tuntuu mahdottomalta ajatella, etteivät ne olisi tietoista muuntelua.

Analysoimatta jokaista säkeistöä erikseen todettakoon niiden muodostama säerakenteiden verkosto. Lähtökohdaksi on seuraavassa tavuntarkassa tarkastelussa otettu säkeistön sisäiset kaksitavusäkeet (5. ja 6. säe), jotka ovat hämmästyttävän samanrakenteisia. Oikeanpuolisissa sarakkeissa esitellään, mitä niiden edellä ja jäljessä on.

	5.–6. säe	1.–4. säe	7.–8. säe
Joulu-ilta	2221 – 2221	2 x 3232 – 321	1'332 – 322
Uneksuminen	2221 – 2221	2 x 3232 – 1'321	1'332 – 322
Niittu	2221 – 2221	2 x 3332 – 322	1'22222 – 332
Karhunpyynti	1'21 – 221	2 x 3332 – 322	1'331 – 1'332
Sota	1'21 – 1'22	2 x 1'332 – 1'332	1'332 – 1'332

Näyttää siltä, että Kivelle tämän säkeistorakenteen koossa pitävä voima on kaksitavuinen säepari. Sen edellä on melko samanlaisia säkeitä ja säepareja, mutta jäljessä on – rytmivaihdoksen ja kaksitavusäkeitten vaikutuksesta – mielenkiintoinen joukko muuttuneita säkeitä. Verkostossa on hämmästyttävän paljon sekä samanlaisuutta että erilaisuutta.

"Sota" on harvinainen rakennekokeilu. Se poikkeaa muista runoista monin tavoin. Kaikki säkeet alkavat anakruusilla. Säkeistön kolme ensimmäistä ja kaksi viimeistä säettä on samanrakenteisia ("Ja leimuvat tuliset viirit" 1'332). Viimeinen säepari ei siis olekaan erilainen kuin alkusäepari. Säkeistön neljäs säe poikkeaa muista kolmitavusäkeis-

tä tavun verran ("Niin uhaten toinen toistans" 1'322). Kaksitavusäepari on lyhyt ja iskevä. Kun hakkaava, loppumaton säerytmi on jatkunut läpi runon kaikki viisi säkeistöä, on sodan luonne tullut selväksi. Tällä kertaa tuntuu siltä, että säkeistorakenne on tekemisissä runon sisällön kanssa.

Kiven säkeistöjen omaperäisiä piirteitä on neljä: 1) riimitömyys, 2) laskulla ja nousulla alkavien säkeitten sekä 3) kaksi- ja kolmitavusäkeitten läsnäolo samassa säkeistössä sekä 4) sisennysten ja ulonusten käyttäminen säkeistorakenteen osana. Kaikkiaan kymmenen runon säkeistorakenteissa ovat kaikki neljä piirrettä mukana. Edellä olleista viidestä runosta tähän joukkoon kuuluu neljä (runon "Sota" kaikki säkeet alkavat laskulla). Sekin osoittaa, että tämä säkeistömuoto oli Kivelle tärkeä.²³

Kaikkien piirteiden suhteen on jo vuosikymmeniä arvuuteltu, mistä Kivi sai inspiraation omaperäisiin säkeistöihinsä. Tähän kysymykseen ei ole mahdollista tarkemmin paneutua tässä artikkelissa, mutta yksi runo ansaitsee tulla erikseen mainituksi ainutkertaisuutensa takia. Mitään muuta vastaavaa ei löydy Oksasen eikä Suonion tuotannosta. Kyseessä on Suonion "Juomalaulu", joka oli itsenäinen runo ruotsalaisen ylioppilaslaulun "Sjung om studentens lyckliga dag" sävelmään. Alkuperäisen runon oli kirjoittanut Herman Säterberg ja mieskuorolaulun oli säveltänyt Prins Gustaf. Suonion runo ilmestyi ensimmäisen kerran aikakauskirjassa *Mansikoita ja Mustikoita II* (1860: 81–82), samassa jossa ilmestyivät myös Kiven ensimmäiset runot, sekä myöhemmin kokoelmassa *Runoelmia Suoniolta* (1865: 71–72). Runossa on kolme kymmensäkeistä säkeistöä ja melko monia vaihtolaskuisia runojalkoja. Mutta alkuperäisen runon ja sävellyksen innoittamina säkeistöistä löytyvät myös edellä mainitut Kiven omaperäisyydet, riimitömyyttä lukuun ottamatta. Seuraava versio on vuodelta 1860.

Juomalaulu (Suonio)

Maljane, weikkoset, täytelkää!	3321	a
Suonissam weren kuohuwi kosket,	3232	b
Nuoruus wiel' punastuttawi posket;	2332	b
Nuoruun olkohon maljame tää!	2331	a
Mietteet murheiset	221	c
Poies haihtukoon;	221	d
Tuskat turhaset	221	c
Nuoruuden kewyt miel' pakohon ajakoon!	23331	d
Ensimaljame nuoruus saa!	2321	e
Sen maljamme nuoruus saa!	1'3221	e
Hurraa!		

Neljän kolmitavusäkeen jälkeen seuraa kolme sisennettyä kaksitavusäettä ja lopuksi kolme kolmitavusäettä. Viimeinen säe on säkeistön ainoa, joka alkaa laskulla.²⁴ Runo osoittaa, että Kiven omaperäisyydet olivat Suoniolle tuttuja jo ennen kuin Kivi teki niistä säkeistömetriikkansa kulmakiviä. Suonio vain ei halunnut näitä piirteitä omiin runoihinsa, kun taas Kivelle ne avasivat jatkuvan muuntelun mahdollisuuden. Runo tuo mieleen

²³ Muut runot, joissa on kaikki neljä piirrettä: "Lapsi", "Ensimmäinen lempi" ja sen muunnelma "Nuori karhunampuja", "Ilkävyys", "Taistelo" ja "Hannan laulu" näytelmästä *Karkurit*. Kolme piirrettä on yhdessätoista runossa.

²⁴ Olen lukenut sanan "Hurraa!" edellisen säkeen loppuun.

Bellmanin laulut, jotka Lauri Viljanen (1953: 114) otti esiin Kiven mahdollisena esikuvana. 1800-luvulla monet julkaisivat Bellman-suomennoksia. Vuosina 1863–1864 ilmestyivät kolmena vihkona Gottlundin uudet, tarkat ja mielikuvitukselliset käännökset. Niissä oli lukuisia säkeitten sisennyksiä ja joitakin rytmivaihdossäkeitä mutta toisaalta yltäkylläisesti loppusointuja.

Säkeitten sisennykset ja ulonnuksset

Edellä on jo monta kertaa ollut esillä Kiven säkeistörakenteiden neljäs omaperäinen piirre: säkeitten sistentäminen ja ulontaminen. Se onkin elimellisesti sidoksissa muihin omaperäisyyksiin. Sistentämisen (S), kaksoissistentämisen (V) ja ulontamisen (U) merkitys kolmen runoilijan säkeistörunoille käy ilmi seuraavasta asetelmasta.

	Oksanen	Suonio	Kivi
vasentasa (R)	46	47	16
sisennyksiä ja ulonnuksia (S, V, U)	2	5	25
yhteensä	48	52	41

Suoniolla on kahdessa ja Oksasella yhdessä runossa nelisäkeisen säkeistön neljäs säe kolmea aiempaa säettä lyhempi ja sisennetty. Lisäksi Suoniolla on kolmessa runossa sisennyksiä: ”Juomalaulussa”, ”Etcös ole ihmis parca” -muottiin kirjoitetussa virressä ”Kun. Taav. ps. 19” ja runossa ”Soittoa kuullessa”, jossa johdantosäeparia seuraa sisennetty nelisäkeinen säkeistö. Oksasen toinen sisennyksiä sisältävä runo on ”Sydämeni asukkaat”. Molemmille runoilijoille sistentäminen oli siis harvinainen ja sattumanvarainen keinovara. Kivellä asian laita oli täysin päinvastainen. Hän kokeili erilaisia sistentämisen systeemejä jatkuvasti.

Säkeistörunoudessa oli yleinen käytäntö, että kunkin säkeistön ensimmäinen säe oli sisennetty ja muut säkeet tasattu vasempaan reunaan (= vasentasa, R). Oksasen runoissa näin oli aina. Suonion *Runoelmien* toisessa osassa (1869) oli ensimmäistä kertaa tasattu säkeistöjen ensimmäisetkin säkeet vasemmalle. Melkoinen osa niistä oli julkaistu aiemmin ensimmäiset säkeet sisennettyinä.

Kiven ensimmäiset julkaistut runot, ”Unelma” ja ”Kaunisnummella”, ilmestyivät aikakauskirjassa *Mansikoita ja Mustikoita II* joulukuussa 1860. ”Kaunisnummella” on 52-säkeinen säeruno: se ei siis jakaannu säkeistöihin. Runossa ”Unelma” on kuusi nelisäkeistä säkeistöä. Siinä on myös loppusoinnut (abab).

Unelma (Kivi)

Kerta seisoin, niin näin unta,
Meren reunal wieraas maas;
Etääl siinti koti-ranta,
Sinne mielin tulla taas.

Omaperäisyyksistä ei tässä ole vielä tietoaakaan. Kivellä on kuitenkin vain kaksi säkeistörunoa, joissa ei ole yhtään neljästä piirteestä, ”Unelma” ja ”Suomenmaa”. Seuraavaksi julkaistussa ”Eskon häälaulussa” (1864) oli

mukana jo kolme piirrettä; puuttui vain säkeen alun variaatio, sillä kaikki säkeet alkoivat laskulla. Vuoden 1866 aikana julkaistiin jo Kiven säkeistömetriikan koko kirjo.

”Unelman” säkeistöjen ensimmäisten säkeitten sisennys tuntuu vähäiseltä yksityiskohdalta. Näin oli tehty myös runon ”Kaunisnummella” ensimmäiselle ja kolmannelle säkeelle, vaikkei se ollutkaan säkeistöruno. Sen jälkeen tällaista sisennystä ei kuitenkaan esiintynyt Kiven julkaistuissa runoissa enää kertaakaan. Säkeitten sientämisestä oli tullut säkeistorakenteen keskeinen piirre, ja Kivi määritteli sen jokaisen runon ja säkeen kohdalla erikseen.

Säkeitten sientäminen ei ollut Kiven keksintö. Monikerroksisinta se oli jo kauan ollut Bellman-suomennoksissa. Muuten se oli säänneltyä ja symmetristä. Esimerkiksi J. F. Granlundin runokirjassa *Wähänen Laulu-kirja* (3 p. 1864) sisennyksiä oli monissa runoissa. Tavallisinta se oli nelisäkeisissä säkeistöissä, jotka koostuivat kahdesta identtisestä säeparista: toinen ja neljäs säe oli sisennetty. Aiemmin jo mainitsin Granlundin runon ”Wekkulin koto-perä”, masurkkarekilaulun, jonka muottiin Kivi kirjoitti oman rekilaulunsa (1870: 199):

Rajamäen rykmentin laulu (Kivi)

Rajamäell' korkealla
Asuu pariskunta,
Harjoitellen wirkaa wiisi,
Ammattia monta.

Niissä yhdeksässä runossa, joiden nelisäkeinen säkeistö koostuu ”Unelman” tavoin kahdesta identtisestä säeparista, Kivi ei sientänyt säkeitä. Muita sientämättömiä ovat *Seitsemän veljeks*en neljä laulua sekä ”Mies” ja ”Suomenmaa”.

Sisennyksiä ja ulonnuksia Kivellä on 25 runossa. Seitsemässä 4–6-säkeisessä säkeistössä, esimerkiksi runoissa ”Ikävyys” ja ”Rippilapset”, sisennykset ja ulonnuksiset vaihtelevat runosta toiseen. Useimmiten säkeistö alkaa säekolmikolla (RRR, RRV, RUU, VRR). Muissa runoissa säkeistö on 6–10-säkeinen ja alkaa nelisäkeellä: kuusi kertaa se on sientämätön RRRR, yksitoista kertaa RSRS ja kerran RRUS (”Keinu”). Säkeistöjen loppuosa muuntelee sitä enemmän. Esimerkiksi sientämättömän alkusäkeistön jälkeen seuraavat US, SRR, SRS, SSR ja SSRR. RSRS-alkuisissa säkeistöissä on kaksi suosittua säkeistön loppua (luettelon ensimmäinen ja viimeinen) ja neljä ainutkertaista:

RSRS RR	Sunnuntai, Kanervakankaalla, Anjanpelto, Nuori karhunampuja
RSRS RS	Helavalkea
RSRS SR	Ensimmäinen lempi
RSRS VV R	Taistelo
RSRS VV RR	Karhunpyynti
RSRS SS RS	Joulu-ilta, Niittu, Uneksuminen

Tässä ryhmässä sisennykset vahvistavat säkeistön alun rakennetta. Runojen määrästä päätellen Kivi piti tällaisesta asettelusta. Ehkä säkeistön loppuun oli helpompi luoda kontrastiivinen jatko. Sen aikana eri

rakennetekijät haarautuivat eri suuntiin. Esimerkiksi ”Karhunpyynnin” kaksitavusäkeiden kaksoissisennys on luonteva, sillä säkeet ovat lyhyitä ja erottuvat näin todella omaksi yksikökseen. Säkeistön viimeisen säeparin anakruusit ja viimeisen säkeen sientämättömyys tekevät näistekin rakennetekijöistä itsenäisiä. Toisaalta hämmästyttää, että runon ”Uneksuminen” kaksitavusäeparia ei ole *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* kaksoissisennetty ”Karhunpyynnin” tapaan. Se tuntuu aluksi painovirheeltä. Mutta kun Kivi on *Kanervalassakin* tehnyt näin kahdessa runossa (”Niittu”, ”Joulu-ilta”), on pakko ajatella, että kyseessä oli harkittu yksityiskohta.

Vain yhdessä Kiven runossa säkeistön ensimmäinen säe on sisennetty, jopa kaksoissisennetty. Se on samalla yksi niistä kymmenestä runosta, joissa kaikki neljä omaperäistä piirrettä ovat näkyvissä.

Ikävyyks (Kivi)

Mi ikävyyks,	1'21
Mi hämäryys sieluni ympär	1'332
Kuin syksy-iltanen autiol maall?	1'2331
Turha waiwa täällä,	222
Turha onpi taistelo	2221
Ja kaikkisuus mailman, turha!	1'322

”Ikävyyks” on Kiven viimeinen runo, jossa rytminvaihdos on säkeistön sisällä. Se on samalla *Kanervalan* toiseksi viimeinen runo. Sen edellä kokoelmassa on kolme runoa, joiden kahdeksansäkeisissä säkeistöissä rytminvaihdos on tapahtunut tasapainoisesti ja kaavamaisesti. ”Ikävyydessä” kaikki on toisin: säkeistö on joka tavalla epäsymmetrinen.

Säkeitten rakenteissa on tuttua ja tuntematonta. Ensimmäinen säe on tuttu runoista ”Sota” ja ”Karhunpyynti”. Toisen säkeen tavorakenne on kaikkein yleisin Kiven kolmitavusäkeiden joukossa, mutta kolmas säe on uniikki. Kiven kolmitavusäkeet alkavat ylipäänsä vain kuusi kertaa kaksitavuisella runojalalla, mikä korostaa tämän säkeen ainutkertaisuutta.²⁵ Viimeisenkin säkeen rakenne on harvinainen Kiven tuotannossa: tämän runon lisäksi se löytyy kerran runoista ”Sota”, ”Onnelliset” ja ”Hannan laulu”.

Säkeistön ydin on anakruusittomassa kaksitavusäeparissa. Se luo rauhaa ympärilleen. Jälkisäe on yleisin rytminvaihtajasäe, esisäe sen tyypitetty muoto. Säeparin ympärillä vellovat anakruusilliset kolmitavusäkeet kaikin pituuksin ja tavorakentein. Anakruuseja on runsaasti, varsinkin kun ottaa huomioon niiden määrän Kiven tuotannossa. *Kanervalassa* vain ”Keinu” kilpailee tämän runon kanssa.

Oksasen säkeistöissä vain neljä säettä on sisennetty ja vain yksi kaksoissisennetty. Sekin on säkeistön ensimmäinen säe, ja kyseessä on muutenkin ainoa Oksasen runo, jossa sisennykset ovat säkeistörakenteen olennainen osa. Koska runo ilmestyi *Säkenien Toisessa parwessa* 1868, kaksi vuotta *Kanervalan* jälkeen, on vaikea uskoa, että Kiven runo ”Ikävyyks” ei olisi vaikuttanut ”Sydämeni asukkaisiin”.

²⁵ Oksasen runon ”Koskenlaskijan morsiamet” säkeistö alkaa melkein samanrakenteisella säkeellä: ”Ei, armas Annani, waalene” 1'2321 (Oksanen 1860: 67).

Sydämeni asukkaat (Oksanen)

Yks perkele,	1'21
Yks enkeli	1'21
Asuwat sydämessäni;	1'2221
Ne taistelee	1'21
Ja kamppailee,	1'21
Yks toistaan voittaa koettelee.	1'2221

Rakenteen olennainen ominaisuus on se, että säkeistö voidaan tulkita nelisäkeiseksi, jolloin sen kaikki säkeet ovat samanlaisia. Toisaalta säkeistö on kuusisäkeinen. Kolmas ja kuudes säe voidaan tulkita myös ulonnuksiksi, jolloin toinen säe on vasentasa. Hieno yksityiskohta runossa on heittomerkkien puuttuminen. Tästähän Oksanen jaksoi kritisoida Kiveä. *Säkenien* vuoden 1874 painokseen heittomerkit onkin jo tähän lisätty. Ensimmäisen säkeen kaksoissisennys poistettiin Oksasen runosta vasta viime vuosisadan alussa. Myös Kiven runoista on monissa julkaisuissa poistettu ajattele mattomasti sisennyksiä ja ulonnuksia.

”Hannan laulu” ja ”Rippilapset”

Tämän artikkelin aiheena on säkeistörunous. Se koskee siis vain osaa käsittelemieni kolmen runoilijan tuotannosta. Oksasella on eniten runoja, joita ei ole tässä käsitelty: hänen kokoelmissaan on yhteensä 74 runoa, kun tämän artikkelin aineistossa niistä on mukana 48. Muiden runojen joukossa on kymmenen kalevalamittaista ja kuusi heksametrillä kirjoitettua runoa sekä lisäksi serbialaisten runojen suomennoksia ja ennen kaikkea suomennos Schillerin laajasta runosikermästä ”Laulu kellosta”. Suonion kokoelmissa on kaikkiaan 69 runoa, joista on tässä artikkelissa mukana 52. Suonio on kirjoittanut seitsemän runoa kalevalamitalla ja kaksi heksametrillä. Kivi ei käyttänyt kumpaakaan runomittaa, vaikka se olisi epäilemättä kuulunut tuohon aikaan kunnan runoilijan velvollisuuksiin. Kalevalamittaan Kivellä olikin erikoinen suhde. Näytelmässään *Kullervo* hän siteeraa kahdeksan säkeen verran Kalevalaa mutta on tahallaan muuttanut säkeitä niin paljon, että niihin on tullut kuusi mittavirhettä. Kolme niistä on vielä pahinta mahdollista: säe päättyy kaksi kertaa yksitavuisen sanaan ja kerran trokeesäkeen keskellä on nelitavuinen sana (Kivi 2014: 282). Toisaalta ”Sydämeni laulu” on tulkittavissa hienoimmaksi mahdolliseksi kalevalamitan kirjalliseksi kehittelyksi (Laitinen 2002: 113). Kiven neljäntoista ei-säkeistörunon joukossa on neljä säeparirunoa sekä yhdeksän runoa kuusimitalla ja yksi runo viisimitalla. Kaikki ovat anakruusittomia. Niiden runomitta on oma tutkimusaiheensa (Viikari 1987: 90–97).

Runot ”Hannan laulu” ja ”Rippilapset” osoittavat, mihin suuntaan Kivi olisi voinut edetä, jos olisi jatkanut säkeistörunouden kirjoittamista. ”Hannan laulu” on *Karkureitten* neljännen näytöksen loppupuolella. Hanna todella laulaa runon, mutta runon metriikassa tämä ei tunnu siihen tapaan kuin monessa *Seitsemän veljeksien* laulussa. Runo on Kiven säkeistörunoista rakenteellisesti hienoimpia. Lauri Viljasen (1953: 113)

mukaan ”Kiven lyyrillinen säetaide esiintyy tuossa ihanassa laulussa täysin valmiina”.

Hannan laulu (Kivi)

Äitiensä etsei lapsi,	322	D	R
Itkien kauwan hän etsei,	332	D	R
Tok' viimein hän nähdä saa	1'321	D	R
Sen liehuwan liinan pelloll'.	1'322	D	R
Sinnenpä nyt kiirehtii	2221	T	S
Hän kultasantasella tiell',	1'2221	T	S
Ja elokuun aurinko paistaa.	1'332	D	R

Tässäkin runossa Kivi murtautuu ulos kahden identtisen säeparin alkusäkeistöstä ja rikkoo symmetrian tarkoituksella ja harkiten. Neljä ensimmäistä säettä on tasattu vasempaan reunaan. Alku muistuttaa näin tavallista säkeistön alkua, mutta jokainen säe on erilainen; neljäs säe on tosin alkua lukuun ottamatta ensimmäisen kaltainen. Silti syntyy kahden säeparin tuntu, koska ensimmäinen säepari on anakruusiton, toinen anakruusillinen. Tämä toistuu sisennetyissä kaksitavusäkeissä yhteen säepariin tiivistettynä. Sen esisäe on samanlainen kuin yleisin kaksitavusäe kahdeksansäkeisissä säkeistöissä. Jälkisäe on ainutkertainen: yleisimpään rakenteeseen on lisätty anakruusi. Seitsemäs säe on säkeistön toisen säkeen kaltainen mutta anakruusillinen. Se että säepituudet, kaksi-kolmitavusäkeiden vaihtelu ja säkeitten sisennykset noudattavat samaa kaavaa, tekee säkeistöstä tukevan ja yksinkertaisen, tahtien tavumäärien ja anakruusien näistä poikkeava vaihtelu taas monisärmäisen.

Kanervalan yhdeksäs runo ”Rippilapset” on rakenteeltaan vielä keskitettympi. Runosta puuttuu yksi Kiven omaperäisyys, kaksitavuisuus, mikä osoittaa, kuinka monia mahdollisuuksia hänellä olisi ollut kokeiltavana. Kahdeksan säkeistön aikana herkkä säkeistorakenne ehtii vakiintua, ja sen kaikkien piirteiden havaitseminen ja niiden merkitysten ymmärtäminen on lukijalle helppoa.

Rippilapset

Temppeliin astuwi nuorukaisjoukko,
Astuwi impiä walkeissa waatteis
    Kellojen kaikunas
    Ja urkujen huokaawas soitos;
    Ja läntinen myrsky käy.

LÄHTEET

- Ahlqvist, August (A. O.) 1861: ”Runous-kirjallisuutta.” *Mehiläinen* 1861:1, s. 11–18.
- Ahlqvist, August 1863: *Suomalainen runous-oppi, Kielelliseltä kannalta*. Helsinki.
- Ahlqvist, August 1874: Arv. Seitsemän veljestä. *Kieletär* 6, s. 41.
- Bellman C. M. 1863–1864: *C. M. Fredmanin Lauluja ja Loiluja. Käytetty suomeksi ja Suomenmoahanki sovitettuna C. A. Gottlundilta. 1–3*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.

- Bergbom, Kaarlo (K. B.) 1870: ”Neljä vuotta Suomen kirjallishistoriasta.” *Kirjallinen Kuukauslehti*, helmikuu 1870(5): 2, s. 25–29.
- Collan, Karl 1855: *Valituista Suomalaisista Kansan-Lauluja*. Pianon muka-soinnolle ja moni-ääniseksi sovittanut K. Collan. 3 Wihko. Helsinki. *Helmiwyö. Suomalaista runoutta*. Helsinki: Theodor Sederholmin kirjapaino. 1866.
- Hollo, Juho 1911: ”Sananen Aleksis Kiven lyriikasta.” *Suomalainen. Suomalaisen Sanomalehtimiesliiton Albumi II*. Helsinki: Kansa.
- Hormia, Osmo 1960: *Suomalaisen lyriikan peonirytmit*. Suomi 109:2. Helsinki: SKS.
- Kivi, Aleksis 1864: *Nummi-suutarit. Komedia 5:ssä näytöksessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.
- Kivi, Aleksis 1866: *Kanerwala. Runoelmia*. Helsinki: P. Sederholmin perilliset.
- Kivi, Aleksis 1870: *Seitsemän Weljestä. Kertomus*. Helsinki: J. Simelius’en perillisten kirjapaino.
- Kivi, Aleksis 2014: *Kullervo. Näytelmä viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*. Toim. Jyrki Nummi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma ja Juhani Niemi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kohtamäki, Ilmari 1936: ”Juhana Fredrik Granlund.” *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja IV*, s. 108–211. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Heikki 2002: ”Vaana vahva virta vapaa”. Aleksis Kivi Wanhan Wirsikirjan veisaajana. Teoksessa Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen ja Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset*, s. 98–113. Helsinki: SKS.
- Laitinen, Heikki 2003: *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa*. Acta Universitatis Tamperensis 943. Tampere: Tampere University Press.
- Lehtonen, J. V. 1928: *Runon kartanossa. Johdatusta Aleksis Kiven runouteen*. Helsinki: Otava.
- Leino, Pentti 1980: ”Kaarlo Kramsun metriikka.” *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 32*, s. 7–90. Helsinki: SKS.
- Leino, Pentti 1982: *Kieli, runo ja mitta. Suomen kielen metriikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 376. Helsinki: SKS.
- Mansikoita ja Mustikoita II*. 1860. Helsinki: Theodor Sederholm.
- Mansikoita ja Mustikoita III*. 1861. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.
- Nummi, Jyrki 2007: ”Intiimi vai poliittinen isänmaa? J. L. Runebergin ’Maamme’, Aleksis Kiven ’Suomenmaa’ ja tekstienväliset yhteydet.” *Avain* 2007: 1, s. 5–31.
- Oksanen, A. 1860: *Säkeniä. Kokous runoutta. Ensimmäinen parwi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.
- Oksanen, A. 1863: *Säkeniä. Kokous runoutta. Ensimmäinen parwi. Toinen lisätty painos*. Helsinki: A. Manninen ja Fr. Ahlqvist.
- Oksanen, A. 1868: *Säkeniä. Kokous runoelmia A. Oksaselta. Toinen parwi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.
- Simelius, Aukusti 1914: *August Ahlqvist runoilijana, arvostelijana ja tyyliniekkanä I. Runoilijana*. Helsinki.

- Suonio 1865: *Runoelmia Suoniolta*. Helsinki: Theodor Sederholm.
- Suonio 1867: Arv. Kanervalo. *Runoelmia. Kirjallinen Kuukauslehti*, tammi-kuu 1867(2): 1, s. 19–21.
- Suonio 1869: *Suonion Runoelmia. II*. Helsinki: Theodor Söderholm.
- Tarkiainen, Viljo 1915: *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*. Porvoo: WSOY.
- Trast, V. K. 1922: *Julius Krohn runoilijana*. Helsinki: Tekijä.
- Viikari, Auli 1987: *Ääneen kirjoitettu. Vapautuvien mittojen varhaisvaiheet suomenkielisessä lyriikassa*. SKST 468. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Viljanen, Lauri 1953: *Aleksis Kiven runomaailma*. Porvoo: WSOY.
- Viljanen Lauri 1974: *Ajan ulottuvuudet. Kotimaisen ja yleisen kirjallisuuden tutkimia*. Porvoo – Helsinki: WSOY.
- Wähänen *Laulu-kirja* 1864. Kolmas lisätty painos. Turussa, Frenckellin kirjapainossa. J. F. Granlundin kustannuksella.